

Univerzita Karlova v Praze

Fakulta humanitních studií

Vladimír Kučera

Fenomén suburbanizace:

co přináší a jak se vyvíjí v Praze a v jejím okolí

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

PRAHA 2008

Vedoucí bakalářské práce:

doc. Ing. Karel Müller, CSc.

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem práci vypracoval/a samostatně s použitím uvedené literatury a souhlasím s jejím eventuálním zveřejněním v tištěné nebo elektronické podobě.

V Praze dne 20.6.2008

.....
podpis

Poděkování:

Rád bych poděkoval doc. Ing. Karlu Millerovi, CSc. za čas strávený při vedení mé práce a za cenné připomínky při konzultacích.

OBSAH:

1. Úvod.....	6
2. Suburbanizace.....	8
2.1. Podmínky a příčiny vzniku suburbanizace.....	8
2.2. Suburbanizace v kontextu urbanizace.....	10
2.3 Vývoj předměstí.....	12
3. Dopady suburbanizace.....	17
3.1 Vylidňování center měst.....	17
3.2 Vytváření izolovaných, okrajových obytných čtvrtí a skupin rodinných domů mimo kompaktně zastavěná území měst (tzv. “satelitní městečka”).....	18
3.3 Vznik izolovaných samostatných suburbánních nákupních/obchodních/pracovních zón.....	19
3.4 Způsoby využití starých průmyslových zón (tzv. brownfields) a starých obytných či obchodních objektů.....	20
3.5 Rozloha a distribuce sídelní vegetace.....	20
3.6 Rozvoj dopravních systémů městských aglomerací.....	21
3.7 Radikální změna modelu využívání krajiny, tvorba místa, vnímání venkovního prostoru.....	22
3.8 Hustota osídlení a kvalita bydlení.....	22
3.9 Faktory vlivu na urbanistické struktury a architektury sídel.....	23
3.10 Sociální dopady.....	24
4. Rezidenční suburbanizace v zahraničí.....	26
4.1 Suburbanizace v USA.....	26
4.2 Suburbanizace v zemích západní Evropy.....	29
5. Suburbanizace v ČR.....	31
6. Suburbanizace Prahy a okolí	32
6.1 Suburbanizace Prahy a okolí - formulace hypotézy a použitá metoda.....	32
6.2 Charakteristika Prahy jako metropole.....	32
6.2 Obecné informace o Praze.....	32
6.2 Územní vymezení Prahy.....	33
6.3 Pražská suburbanizace v historickém kontextu.....	35

6.3.1 Historie Pražské suburbanizace do roku 1989.....	35
6.3.2 Suburbanizace Prahy od roku 1989 až po současnost.....	37
6.4 Současný stav suburbanizace v Pražském metropolitním regionu (od roku 1989)	38
6.4.1 Současné formy suburbanizace v Praze.....	38
6.4.2 Současné změny v rozmístění obyvatelstva.....	40
6.4.3 Etapy intenzity a objemu výstavby v Pražském městském regionu po roce 1989.....	44
6.5 Centrum Prahy.....	47
6.5.1 Změny fyzické a sociální struktury centra Prahy.....	47
6.6 Pražské zázemí.....	48
6.6.1 Změny fyzické struktury v zázemí Prahy	48
6.6.2 Kdo se stěhuje do zázemí Prahy?.....	50
6.6.3 Důvody stěhování do zázemí Prahy.....	51
6.6.4 Změny sociální struktury v zázemí Prahy	52
6.6.5 Sociální vztahy mezi starousedlíky a novousedlíky a uvnitř nové zástavby.....	53
7.Závěr.....	55

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A DALŠÍCH PRAMENŮ

1. Úvod:

Města již od počátku svého vzniku mají tendenci se neustále měnit a vyvíjet. Prošla již rozličnými fázemi, které pozměnily jejich prostorové uspořádání a strukturu. V současné době má na podobu našich měst největší dopad jev, který se nazývá suburbanizace. Suburbanizace, jakožto jedna z vývojových fází města, významně zasahuje do prostorového uspořádání města a jeho okolí, a do charakteru jeho osídlení a rozmístění obyvatelstva. Přináší tak mnoho nejrůznějších změn. „*Město se vždycky rozrůstalo do krajiny, to je přirozené. Ale tento způsob je strašně neefektivní,*“ říká architekt Jan Jehlík, vedoucí ústavu urbanismu na Fakultě architektury ČVUT. (<http://www.respekt.cz> 27.1.2008)

Suburbanizace nemá na rozdíl od dřívějších forem osídlování charakter koncentrace obyvatelstva, ale dekoncentrace (rozptýlení). Zatímco se ve městech a jejich centrech počet obyvatel snižuje, v předměstských oblastech neúměrně roste. Takovéto rozvolňování měst do okolní krajiny přispívá k radikální změně ve využívání krajiny v okolí měst.

Dochází jak k sociální, tak i k ekonomické segregaci, kdy se lidé s vyšším sociálním statusem stěhují z center měst do příměstských lokalit a často tak vznikají spory mezi novousedlíky a starousedlíky a to z obou stran. Naopak v centrech měst dochází k odlivu majetnějších vrstev zejména z dříve heterogenních sídlišť, kde byly zastoupeny všechny sociální vrstvy poměrně stejně a nyní zde začíná převládat obyvatelstvo s nižším sociálním statusem, což by mohlo přinést problémy do budoucnosti.

Vzniká také prostorová segregace jednotlivých aktivit obyvatel (bydlení, práce, zábava) jenž vyžaduje neustálé přepravní toky. Čím rozvolněnější je ale růst osídlení a větší prostorové oddělení jednotlivých funkcí, tím větší jsou náklady na výstavbu a provoz technické infrastruktury a občanské vybavenosti. Oblasti s nízkou hustotou osídlení je těžší obsloužit hromadnou dopravou a stále více obyvatel je závislých na osobním automobilu.

V neposlední řadě díky ní dochází k postupnému úpadku klasického jádrového města a vytěšňování bydlení do příměstských částí a posilování obchodní a administrativní role centra. Hlavní komerční zástavby (hypermarkety, multikina) se naopak koncentrují do pásů podél velkých silnic a dálnic, a jsou často dostupné jenom autem.

Na suburbanizaci se někdy pohlíží jako na řešení a jindy jako na příčinu potíží města, ve většině literatury však převládá kritika negativní. „*Všichni se každopádně shodují, že změny jsou víceméně nevratné, protože struktura osídlení má dlouhou setrvačnost*“ (Sýkora 2003, cit. v Potočný 2006, s.15)

Zároveň výrazně ovlivňuje i urbanistickou strukturu a architekturu sídel i sociální stratifikaci obyvatelstva suburbánních sídel.

V této práci se pokusím výše uvedené suburbanizační trendy popsat, interpretovat a zjistit do jaké míry se projevují také v ČR a zejména v Praze. Tu jsem si vybral zejména kvůli jejímu dominantnímu postavení v sídelním systému ČR a mohla by být jakýmsi předobrazem přeměny i dalších měst na našem území. Provést komplexní analýzu procesu suburbanizace je snaha, která je předmětem zkoumání mnoha vědců od architektů, sociálních geografů, urbanistů přes ekology až k sociologům. I přesto se ale pokusím o co nejširší analýzu tohoto fenoménu.

Nejprve představím suburbanizaci jako takovou, její charakteristiku, podmínky a příčiny jejího vzniku, poté se budu věnovat jakým způsobem suburbanizace souvisí s vývojem měst a s urbanizací a předvedu také její stručnou historii. Následně popíšu její nejvýznamnější dopady a také její vývoj v jiných státech, které s ní mají již delší zkušenost. A konečně v poslední části se přesunu k analýze suburbanizace na našem území a to zejména na území Pražského metropolitního regionu. Při analýze využiji dostupnou literaturu o suburbanizaci a jejích sociálních souvislostech, statistiky ČSÚ a již zpracované výzkumy zabývající se tímto tématem.

2. Suburbanizace

Obecně si lze pod pojmem suburbanizace představit růst města prostorovým rozpínáním do okolní příměstské, přírodní a venkovské krajiny. „*Suburbanizace je spojována s mnohem nižší hustotou osídlení než existuje ve městě a rozvolněnou, řídkou, rozptýlenou či roztroušenou zástavbou. Charakterizují ji samostatné nebo řadové, jedno až dvoupodlažní rodinné domky s vlastní zahradou, které obvykle vytvářejí sociálně homogenní rezidenční zóny, a také pásová komerční zástavba a průmyslové parky často lokalizované podél dálnic a dalších významných komunikačních os či v blízkosti jejich křižovatek.*“ (Sýkora 2002: s.10)

Původ slova suburbanizace je odvozen z anglického slova *suburb*, tedy předměstí. To vzniklo jako složenina z latinského základu *urbs* znamenající město (hlavně velké) a předpony *sub*, která označuje umístění *vedle, za* nebo *pod* něčím. Objevuje se také slovo *suburbium*, které se v Británii používá zejména pro předměstské krajové čtvrti Londýna. Suburbium je ale považováno jako prostorově samostatné sídlo, které vyvolává pocit prostorové identity. Tím se odlišuje od předměstí, které je někdy chápáno jako integrální část zastavěné plochy města. V dlouhodobém vývoji města většinou suburbium svoji prostorovou identitu ztrácí a stává se integrální součástí městského organismu. Zatím neexistuje český jazykový ekvivalent anglického slova *suburbanization* a používá se tudíž slovo suburbanizace. (Ouředníček 2002)

2.1 Podmínky a příčiny vzniku suburbanizace

Suburbanizace je komplexním procesem, který je podmíněn a způsoben celou řadou vzájemně provázaných faktorů. Řada z těchto faktorů obecně ovlivňují růst měst. Některé faktory mají na svědomí spíše kompaktní formy urbanizace a ostatní způsobují rozvolněné rozšiřování měst do krajiny suburbanizací. K zjištění příčin a podmínek suburbanizace je třeba hledání rozložit do více úrovní.

K suburbanizaci dochází příchodem nových lidských aktivit do příměstské zóny. Jak píše Sýkora (2003, s.225): „*každé rozhodování je výsledkem individuálních preferencí konfrontovaných s širokým spektrem vnějších vlivů.*“ Abychom byli tedy schopni postihnout fenomén suburbanizace, je zapotřebí poznat nejen osobní preference

jednotlivců, ale postihnout také obecné podmínky, které je ovlivnili v jejich rozhodování přesunout se do příměstské zóny.

Mezi nejdůležitější faktory suburbanizace patří životní úroveň (bohatství) daného státu či města (města třetího světa suburbanizaci nemají-mají urbanizaci-slumy atd.). Životní úroveň občanů, jenž do této doby bydleli v prostoru kompaktního města, se díky stále rostoucí ekonomice neustále zvyšuje a s nimi také jejich nároky. „Růst reálných příjmů rozšířil možnosti spotřeby střední třídy a zavedení hypoték umožnilo jednorázovou investici do bydlení s následným postupným splácením.“ (Sýkora 2002:s.11) Investice do své vlastní nemovitosti je také pochopitelně rozumnější, než je platit cizímu pronajímateli. Nemovitosti jsou odedávna jistou oblastí pro ukládání finančních prostředků. V současné době je rodinný dům bezpochyby považován za ideál bydlení, kterého může jednotlivec dosáhnout. Vidina vlastní vily se zahradou s výhledem, umístěné v klidné a bezpečné rezidenční čtvrti asociuje vidinu šťastného a spokojeného života. (Hnilička 2005) Sociolog Hartmut Häussermann vidí „rodinný dům především také jako symbol nezávislosti, jistoty a osobní svobody.“ (Häussermann 1996, cit. v Hnilička 2005, s.22:) V neposlední řadě hraje roli také prestiž a symbolika vyššího sociálního postavení obyvatel příměstských zón. (Potočný 2006). Dalším důležitým faktorem ovlivňující suburbanizaci je rozvoj dopravy a to především dopravy silniční. Bez ní by se předměstí nerozrostla do dnešních rozměrů. Bez auta jsou předměstřané zbaveni volného svobodného pohybu, který je jednou z centrálních dimenzí města. Výhodou města je prostorová blízkost, která umožňuje setkávat se s různými lidmi na různých místech v relativně krátkém čase. Automobil umožnil bydlení v širokém okolí měst a dojížděku za prací do centra. Výstavba silnic zpřístupnila relativně levné půdy v zázemí měst pro novou výstavbu. Sen o bydlení ve vlastním rodinném domku se stal dostupným cílem pro širokou střední vrstvu. Lidé tak mohli odejít ze znečištěného kompaktního města do klidnějšího, bezpečnějšího, přírodního prostředí a umožňuje to také určitou separaci od nižších společenských vrstev. (Sýkora 2002)

Významnou roli hraje při suburbanizaci také stát, jak tvrdí Harvey: „*Stát svým vlivem na přerozdělování zdrojů ve společnosti s cílem zajistit slušnou životní úroveň značné části obyvatelstva, vlivem na finanční trh s cílem zařídit dostupné hypotéky pro obyvatelstvo a financováním silniční sítě, jen podpořil spotřebu obyvatel a posílil spotřebu státu a tím zajistil stimulování ekonomického rozvoje*“ (Harvey 1989, cit. v Sýkora 2003, s.224). Podle Gottdienera „*byla podpora výstavby rodinných domků vnímána jako důležitý nástroj podpory spotřeby obyvatelstva, stabilizace finančního*

sektoru a celkové hospodářské obnovy. Vyšší životní úroveň a vlastnictví nemovitosti navíc umožnily otupit třídní konflikty“ (Gottdiener 1994, cit v Sýkora 2003, s. 224)

Vedle rodinných domků se v poslední době začaly stavět také výrobní provozy a obchody. Tato komerční suburbanizace těží zejména ze snadné dopravní dostupnosti rozsáhlých a relativně levných pozemků. Vzdávající kupní síla nových obyvatel příměstských oblastí se stala lákadlem pro maloobchodní zařízení a jejich pracovní síla zase nalákala firmy, jenž stále častěji upřednostňují lokality za městem. Gottdiener „*upozorňuje, že instituce státu a místní organizace tento trend podpořili a to zejména prostřednictvím výhodných daňových odpisů při nové výstavbě (na rozdíl od regenerace starých ploch uvnitř měst, tzv. brownfields) a přímých podpor poskytovaných místními správami příměstských obcí, jenž chtěli přilákat investory.*“ (Gottdiener 1994, cit v Sýkora 2003, s. 224)

Proč tedy dochází k prostorově roztroušené suburbanizaci namísto plynulému růstu kompaktního města? Lokalizace je ovlivněna zejména dopravní dostupností, kvalitou přírodního prostředí a postupem času stále více i sociální a estetickou kvalitou nově urbanizovaného prostředí.(Sýkora 2002)

2.2 Suburbanizace v kontextu urbanizace

Pro bližší vymezení pojmu suburbanizace můžeme vyjít ze srovnání s vymezením urbanizace. Jedna z jejích definic označuje tento „proces jako stávání se městským. Výstižněji je tato část definice vyjádřena anglickým spojením „becoming urban“ “ (Johnston a kol. 2000, cit. v <http://urbanizace.wz.cz> 7.6.2006). Suburbanizaci můžeme označit jako proces stávání se předměstským. Zásadní otázkou, která rozděluje pojetí jednotlivých autorů zní: kdo nebo co se stává předměstským? Základní odlišnosti názorů lze spatřovat především v celkovém hodnocení procesu vývoje měst (urbanizace), jehož je suburbanizace součástí. V pojetí geografickém je pozornost zaměřena na hodnocení procesu urbanizace jako změny v prostorovém uspořádání sídel nebo obyvatelstva a sociologické studie chápou urbanizaci jako změnu ve struktuře a organizaci společnosti a ve způsobu života. (Ouředníček 2002)

V sedmdesátých a osmdesátých letech došlo k propojení těchto přístupů k interpretaci urbanizace a můžeme na ni tedy nazírat jako na změnu v sociálně-prostorovém uspořádání, čili jako na změnu celé struktury osídlení (Musil 2002)

„Urbanizace jako relativně autonomní proces uspořádávání lidských aktivit v prostoru není jen důsledkem technologického vývoje, ekonomického chování průmyslu a služeb, změn způsobu života, hodnot a preferencí lidí, ale i toho, co se v geografii označuje pojmem prostorová logika. Je to snaha o minimalizaci námahy, tj. spotřeby energie při zajišťování interakce mezi jednotlivými aktivitami a prvky osídlení.“ (Musil 2002, s. 15-16)

Urbanizační proces je nutné pochopit jako celkovou změnu prostředí na městské, přičemž za prostředí můžeme považovat všechny sociální a fyzické atributy naplňující zkoumaný prostor. Člověk je ve svém jednání ovlivňován fyzickým i sociálním prostředím a následně tyto dvě prostředí svými aktivitami neustále mění. Proces suburbanizace tak můžeme chápat jako kontinuální změnu sociálního a fyzického prostředí z venkovského na (před)městské, (sub)urbánní. (Ouředníček 2002)

Stejně jako proces urbanizace jsou i jeho dílčí části (tedy i suburbanizace) hodnoceny z pohledu změny v rozmístění obyvatelstva. *„Za suburbanizaci je zde tedy považován růst počtu obyvatelstva na předměstích a zejména růst suburbií způsobený migrací lidí z center měst na jejich okraje.“ (Ouředníček 2002, s.42)* Např. podle J. Musila, Z. Ryšavého a L. Velíškové (1984: 33) je suburbanizace *„fáze urbanizačního procesu, kdy stagnuje nebo ubývá počet obyvatel jádrového města, případně jeho centrální části, zatímco růst počtu obyvatel se největší měrou soustřeďuje v obcích příměstské zóny“.* (J. Musil, Z. Ryšavý, L. Velíšková 1984 cit. v Ouředníček 2002, s.42) Avšak hranice těchto oblastí jsou značně proměnlivé a jádrové město postupem vývoje pohlcuje původní sídla příměstské zóny.

Suburbanizace představuje sice jednu z vývojových fází města, tedy urbanizace, ale v určitém smyslu představuje také její protiklad. (Ouředníček 2002) Zatímco proces urbanizace představuje koncentraci obyvatelstva a lidských činností do měst suburbanizace působí opačným směrem. (Potočný 2006).

K odlišení urbanizace od suburbanizace není rozhodující propojenost nebo oddělenost rozvíjeného území s kompaktním městem, ale nejdůležitější faktorem těchto procesů je charakteristika příchozího obyvatelstva-místo jejich původního bydliště a důvody přistěhování. Zatímco pro suburbanizaci jsou typičtí obyvatelé s městským způsobem života stěhující se z města hledající lepší životní prostředí (zejména přírodní), tak urbanizaci provází spíše stěhování obyvatelstva venkovského původu a to především z ekonomických důvodů.(Ouředníček 2002)

Suburbanizaci můžeme odlišit podle jejích různých vývojových forem, což vymezím v další podkapitole.

2.3 Vývoj předměstí/měst/suburbii

Prvotní suburbanizace:

Suburbia nejsou v dějinách vývoje měst ničím novým a existovala již v počátečních stádiích vývoje měst. Už dopis napsaný na hliněné destičce králi Persie z roku 539 př.n.l je prvním existujícím vyjádřením ideálu suburbii.:

„Náš dům mi připadá nejkrásnější na světě. Je tak blízko Babylonu, že můžeme užívat všech výhod města, avšak když přijdeme domů, jsme daleko od všeho toho hluku a prachu.“

(Jackson 1985, s.12)

Touha kombinovat to nejlepší z života ve městě a na vesnici je nejspíše ještě starší než tento dopis a vyskytuje se tedy už i nejstarších měst. Rozvoj suburbii v evropském prostoru začal rozvojem středověkých měst. V této době se stavěly zejména na přístupových cestách před hradbami měst roztroušené méně významné užitkové stavby, kde se nejen pracovalo, ale i bydlelo. Ze seskupení těchto staveb se postupem doby stalo tzv. podhradí. Podhradí tak můžeme považovat za první předměstí. Poté, co hradby ztratili svůj obranný význam a města se mohla více rozrůstat i za jejich hranice se toho ale příliš nezměnilo a města zůstávala ve své podstatě nadále poměrně kompaktní, soudržná a koncentrovaná s vysokou hustotou obyvatel. Předměstí tak zůstávaly okrajovou záležitostí druhořadého významu. (Hnilička 2005) *„Většina evropských měst se ve středověku vyvíjela z velké části nabalováním zástavby kolem hradů. Tento vývoj je obzvláště příznačný pro naše území.“* (Ouředníček 2002, s. 46) Obyvatelé těchto předměstí se ale odlišovali od „měšťanů“ i v pojmenování, kdy se jim říkalo „podměstští.“

Ranně moderní formy suburbanizace

Suburbanizace je stále častěji řadou autorů zkoumána v kontextu ostatních městotvorných procesů a je tedy považována za součást procesu vývoje města, tedy procesu urbanizace.

„*Studie van den Berga a kol. (1982) „A Study od Growth and Decline“ rozeznává čtyři fáze urbanizačního procesu: urbanizaci, suburbanizaci, deurbanizaci a reurbanizaci.*“ (van der Berg a kol. 1982 cit. v Ouředníček 2002 s.47) Při řazení jednotlivých fází ve vývoji města vycházejí z poměru růstu jádra a zázemí města. Stejně popisuje vývoj města Musil a kol. (Musil 2002).

V první vývojové fázi – urbanizaci, roste nejvíce především jádrové město. Významně rostou okrajové části jádrového města a pozvolna i oblasti v zázemí měst. Růst měst je vyvolán především migrací z venkova do měst. Migrační pohyby jsou podmíněny přebytkem pracovních sil v zemědělských oblastech a poptávkou po pracovní síle ve městech jakožto důsledku rozvoje průmyslové výroby. Obyvatelstvo se vzhledem k nízké prostorové mobilitě koncentrovalo v blízkosti továren, kde vznikaly nové obytné čtvrti. Takto definovaný proces urbanizace se šířil relativně souhlasně s procesem industrializace z Anglie do dalších zemí přibližně od konce 18. století. Výslednými formami jsou velká průmyslová města s vyšším stupněm dělby práce, velkou prostorovou koncentrací obyvatelstva a socioekonomických aktivit. Vznikají dále konurbace v důsledku koncentrace obyvatelstva v okolí těžby nerostných surovin pro průmysl a malá a střední města, která slouží jako obslužná střediska pro zemědělskou výrobu. (<http://urbanizace.wz.cz> 7.6.2006) A zde pomalu nastupuje další fáze ve vývoji měst-suburbanizace.

Druhou fází urbanizačního procesu je tedy suburbanizace. V západní a střední Evropě probíhala především v období mezi roky 1900-1960. „*V průmyslově rozvinutých zemích Evropy se na konci 19. a na začátku 20. století začal rozvolňovat do té doby těsný vztah mezi industrializací a urbanizací, které byly po dobu více než jednoho století považovány za jakousi nerozlučnou dvojici.*“ (Musil 2002, s.31) To bylo zapříčiněno zejména zvýšením hospodářského vývoje západní a střední Evropy té doby, což vedlo ke změnám ve struktuře spotřeby obyvatel. To mělo důsledky také ve struktuře zaměstnanosti. S rostoucími příjmy domácností se zvyšoval podíl výdajů za služby, takže rostl význam služeb a relativně klesal význam výroby zboží. To vše bylo důsledkem technického pokroku. Takový vývoj vedl k snižování podílu lidí pracujících v tzv.

primárním a sekundárním sektoru. Nastala tedy doba, kdy růst města a urbanizace přestával „táhnout“ průmysl a začal ho přejímat sektor služeb. (Musil 2002)

V tomto období vznikají ve městech skupiny obyvatel, které preferují život v klidnějším zázemí města. Již ke konci 19. stol bylo bydlení na předměstí považováno za ideál. Vnitřní město bylo kvůli průmyslu a přelidnění příliš hlučné a prašné. Vila v zeleni nedaleko centra, která umožnila spojit zdravý život v zahradě se společenským městským životem,¹ tak představovala nejlepší možné řešení bydlení.(Hnilička 2005). Přesun obyvatel z jádrového města do suburbii je podmíněn především rozvojem dopravy a kvality bydlení. „*Objevují se automobily a autobusy, budují se nové trasy veřejné dopravy (tramvaje), roste propojenost se zázemím města prostřednictvím vlakových spojení.*“ (Ouředníček 2002, s.47) Dochází k výraznějšímu oddělení místa bydliště od místa pracoviště. Obyvatelstvo předměstí patří do vyšších příjmových skupin, což je spojováno s hrazením nákladů na dojížděku. Přesouvá se rovněž i průmyslová výroba do míst, kde nejsou továrny na obtíž a mají stále dobrou dopravní dostupnost. K dalším faktorům suburbanizace patřila expanze obchodní a správní funkce center měst, která

---

¹ Zahradní města

Nejdůležitější podnět vzešel od Ebenezera Howarda(1850-1928), anglického parlamentního stenografa, pro něhož byl koníčkem urbanismus. Je považován za zakladatele hnutí zahradních měst. Jeho zásadní kniha z roku 1902 „Zahradní města budoucnosti“ (dala také název celému hnutí) byla vydaná česky v roce 1924 a jeho názory ovlivnily plánování a výstavbu zahradních předměstí také v naší zemi. Jeho snahou bylo docílit toho, aby se lidé z měst vrátili zpět na venkov. Je důležité si uvědomit, že tyto myšlenky vznikali v době, kdy města zažívala nebyvalý nárůst počtu obyvatel stěhujících se do nich z venkova za prací. Díky tomuto náporu na který města té doby nebyla připravena mnozí lidé živořili ve velmi nuzných podmínkách (Jacobsová 1975). Howard se snažil nalézt způsob jak přiliv obyvatel do měst nejen zabrzdit ale také obrátit, učinit venkov přitažlivější oproti městu. Snažil se odlákat obyvatele z nezdravého města do zdravé krajiny.(Hnilička 2005) Města pro něj byla zlem a urážkou přírody. Jeho cílem bylo vybudovat soběstačná malá města s vlastním průmyslem na okraji, který by lidem obstaral práci. Město mělo být rozděleno podle funkcí-z nichž každá by měl být relativně samostatná. Vše oddělené od sebe. Soustředil se na dobré bydlení v zeleni a všechno ostatní bylo druhořadé Města měla být navrhuta tak, aby se již neměnili, plán měl vše předvídat (Jacobsová 1975)

V Praze můžeme najít čtvrtě jenž byly ovlivněny tímto hnutím za rozvoj zahradních měst.Například Zahradní Město, Spořilo, Ořechovka, Krč. Vize zahradních měst sice významně ovlivnila rozvoj předměstských aglomerací ale z původních myšlenek o vzniku samostatných měst byla přejata pouze idea bydlení v zeleni, která vedla k zástavbě řadovými domy(viz pražské čtvrtě) (Hnilička 2005) „*Tento typ zástavby, s jejich kvalitou veřejných prostranství, ulic, parků a náměstí je nesrovnatelně lepší než u dnešních typů kolonií rodinných domků. Realizace zahradních měst více dbaly na o veřejné prostory a kvalitu čtvrti.*“ (Hnilička 2005, s.36)

vedla k omezování počtu lidí bydlících v centrech a promítání sociálních rozdílů a vertikální sociální mobility do bydlení různých sociálních vrstev.(Musil 2002) Městské aglomerace jsou formovány suburbanizací často do hvězdicového tvaru s obyvatelstvem koncentrovaným kolem komunikačních linií v okolí města. Aglomerace představují funkčně propojenou soustavu, která se skládá z jádrového města obklopeného menšími středisky. Venkovské oblasti v širším zázemí města se transformují na městská sídla, většinou na úkor přírodního prostředí a zemědělské půdy. (<http://urbanizace.wz.cz> 7.6.2006)

Obyvatelstvo v socialistických zemích je v této fázi vývoje obvykle odkázáno na veřejnou dopravu na rozdíl od situace v západních zemích, kde se stále více prosazuje individuální automobilová doprava. Tato odlišnost má vliv na strukturu nově utvářených městských regionů, kdy v socialistických zemích, kde se také objevují známky dekoncentrace obyvatelstva, rozvoj předměstských satelitů je rozmístěn v okolí železnice a blíže k městu vyrůstají sídliště napojené na podzemní dráhu. (Ouředníček 2002).

Tento trend zůstal zachován v rámci evropské urbanizace až do 60.let 20.století. Zlom nastal v nejrozvinutějších zemích západní Evropy na začátku sedmdesátých let.

Třetí stádium vývoje měst je nazýváno deurbanizace a meziměstská decentralizace. V počátku fáze deurbanizace je dosaženo zlomového bodu, kdy pokles obyvatelstva jádrového města je natolik razantní, že zapříčiňuje úbytek obyvatelstva celého městského regionu (i většiny předměstí). Z jádrového města je obytná funkce vytlačována progresivnějšími aktivitami, především ze sektoru služeb. Kanceláře a obchodní plochy nahrazují bydlení, některé služby se stěhují za obyvatelstvem do oblastí za hranicemi města. (<http://urbanizace.wz.cz> 7.6.2006) Podle van den Berga a kol. (1982) *„je decentralizace představována přesunem obyvatelstva a pracovních příležitostí do malých a středních měst, která se nacházejí mimo metropolitní území (meziměstská decentralizace). Motivace k přesunu do vzdálenějších oblastí jsou obdobné jako v případě suburbanizace, tedy získání možnosti bydlet a pracovat v příznivějším prostředí.“* (van den Berg 1982, cit. v <http://urbanizace.wz.cz> 7.6.2006) Významnou roli hraje zhoršení dopravní dostupnosti centrálního města, kdy se centrum jako pracoviště stává stále méně dostupným, snižuje se propustnost dopravní sítě a zvyšují se nároky na parkovací místa. (Ouředníček 2002)

Proces zrychlené deurbanizace a decentralizace by především ve velkých městech vzhledem k setrvačnosti fyzického prostředí vedl ke vzniku obrovských problémů ve společnosti a ekonomice případně k úpadku města. Řešením by mohl být posun do další

fáze urbanizačního procesu – reurbanizaci. Reurbanizace jako přechod od negativně působících desurbanizačních tendencí ke „zdravějšímu“ vývoji měst by měl být iniciován aktivitou městské správy a centrální vlády (programy obnovy měst zaměřené na zlepšení image města, bytového fondu, infrastruktury). Ve fázi reurbanizace by mělo docházet ke zpomalování úbytku obyvatel městského regionu, nejprve v jádru (relativní centralizace) a později i v zázemí (absolutní decentralizace). Konečným stavem reurbanizační fáze by měl být návrat ke koncentračním procesům a začátek dalšího cyklu vývoje měst. (<http://urbanizace.wz.cz> 7.6.2006)

Současná (postmoderní) suburbanizace-

V USA dochází v posledních desetiletích k růstu nových měst v okrajových částech metropolitních oblastí. Tyto nová města jsou na rozdíl od klasických suburbií takřka nezávislé na jádrovém městě metropolitní oblasti. Pro tyto sídla se používají anglická označení exurbia, technoburb, technocity. Rozvíjejí se i sídla v předměstském pásmu specializovaná na využívání vyspělých technologií, vědu a výzkum, a to nejen pouze v USA, ale i v Rusku a západní Evropě.

Nové sídelní formy se uplatňují zejména v rozvolněných amerických městech. Dalšími útvary jsou tzv. edge cities - okrajová města vyrůstající zejména na křižovatkách hlavních komunikací. Tato nová sídla jsou někdy považována za budoucnost amerických měst.

Pokud porovnáme klasickou suburbanizaci, která se vyznačuje zejména závislostí suburbií na jádrovém městě s rozvojem "okrajových měst", je otázkou, zda tento současný vývoj amerických měst lze považovat ještě za suburbanizaci. Populačním zdrojem růstu "okrajových měst" nejsou nadále oblasti vnitřního města, ale především jiná předměstí. Dojížděka za prací a službami se navíc odehrává spíše v tangenciálních nežli v centripetálních směrech. Tento proces však není v literatuře zatím uceleně popsán a v podmínkách našeho sídelního systému si jej lze stěží představit. (Ouředníček 2002)

3. Dopady suburbanizace

Suburbanizace významně zasahuje do prostorového uspořádání města a přináší mnoho rozmanitých změn a důsledků v několika rovinách. Některé mohou být vnímány jako pozitivní, jiné zase vzbuzují nesouhlas a snahu o omezení a ovlivnění suburbanizace. Určit, jaký konkrétní krok přispívající k suburbanizaci má pozitivní či naopak negativní dopad je značně ošemetné, neboť každý tento krok může být hodnocen z různých hledisek. Například postavení hypermarketu na místě parku může každý jednotlivec žijící v okolí hodnotit jinak podle osobního využívání tohoto prostoru a stejně tak může mít jiný názor třeba obec. Zatímco důsledky mohou být hodnoceny pozitivně z ekonomického hlediska, mohou přinášet negativní dopady sociální či environmentální (Sýkora 2003)

V této kapitole bych se pokusil o vytyčení alespoň zásadních komplexních změn významných z celospolečenského hlediska na úrovni celého metropolitního prostoru, na které má suburbanizace vliv. Jako typické problémy vybral Gremlica (2002) následující členění, které jsem doplnil o níže uvedené tři poslední dopady. (3.8-3.10)

3.1 Vylidňování center měst

Rozvojem příměstské zóny dochází k úpadku vnitřních částí měst. Expanze obchodní a správní funkce center měst vede k omezování počtu lidí bydlících v centrech. Obyvatelé s vyššími příjmy odcházejí z vnitřního města a ze sídlišť do zdravějších a příjemnějších předměstí s vyšším standardem bydlení.(Musil 2002) Za svými zákazníky (ale také kvůli ceně a velikosti pozemků) se z center měst stěhují také maloobchody, neboť v centrech chybí dostatečný počet bytových prostor se stálými obyvateli, kteří by zde nakupovali. „*Také výroba a skladování potřebují větší plochy a dobrou dopravní dostupnost, které nacházejí za městem*“ (Sýkora 2003, s.227). V centrech měst vznikají bankovní zóny, administrativní zóny a zóny luxusních obchodů (Gremlica 2002), nebo naopak zde zůstávají nevyužité pozemky se starými, rozpadajícími se budovami, v případě oblastí opuštěných průmyslovou výrobou i se závažnými ekologickými zátěžemi (tzv. brownfields), zatímco v příměstské oblasti se odehrává stavební rozvoj na zelené louce (na tzv. greenfields) (Sýkora 2002)

3.2 Vytváření izolovaných, okrajových obytných čtvrtí a skupin rodinných domů mimo kompaktně zastavěná území měst (tzv. “satelitní městečka”)

Přeměna hodnotových orientací středních a vyšších vrstev jenž směřuje k vyššímu standardu rodinného bydlení vyvolává tlak na větší zábor půdy, jenž byla původně určena k zemědělskému a lesnickému využívání. (Gremlica 2002) Snižuje se rozloha sídelní vegetace a dochází k devastaci ekosystémů a radikálně se tak mění využívání krajiny v okolí měst. *„Chybí v ní ucelená, funkční síť územních systémů ekologické stability, jejichž biocentra vzájemně propojená biokoridory by vytvořila podmínky pro optimální rozvoj rostlinných a živočišných společenstev“* (Gremlica 2002, s.28).

Jednoúčelové využití krajiny pouze k bydlení je nesystémovým řešením, neboť postrádá zázemí v podobě ostatní infrastruktury (Gremlica 2002) a dochází ke koncentraci jednotlivých lidských aktivit (bydlení, zaměstnání, nákupy atd.) do různých lokalit. (Sýkora 2003) Čím rozvolněnější růst osídlení a větší prostorové oddělení jednotlivých funkcí, tím větší jsou náklady na výstavbu a provoz technické infrastruktury a občanské vybavenosti. Rozptýlené osídlení spolu s náročným vybavením mnoha domů (bazény, sauny, vytápění velkých prostorů) způsobují, že tyto lokality mají vyšší nároky na energie než běžná městská zástavba. Prostorová segregace jednotlivých aktivit obyvatel také vyžaduje neustálé přepravní toky – rezidenti cestují do zaměstnání, na nákupy i za zábavou – a většinou využívají nikoli veřejnou dopravu, ale osobní automobily (Sýkora 2002)

Prostorová separace bydlišť a pracovišť získává další rozměr, když u jednotlivých sociálních skupin dochází k protisměrnosti dojížděky za prací. Obyvatelstvo z nově postavených příměstských rezidenčních lokalit (patřící mezi obyvatelstvo s vyššími příjmy) směřuje za prací většinou do centra metropolitní oblasti, kde se koncentrují firmy nabízející dobře placená pracovní místa pro kvalifikovanou pracovní sílu, ale naopak mnohé z ekonomických aktivit v příměstské zóně, jako např. maloobchod nebo skladování, zaměstnávají spíše obyvatelstvo s nižšími příjmy, které však nemá prostředky na bydlení v této oblasti (Sýkora 2003).

3.3 Vznik izolovaných samostatných suburbánních nákupních/obchodních/ pracovních zón

Tyto zóny „jsou prvkem *“suplujícím” nedostatečné vybavení centrálních zón a obytných čtvrtí i satelitních městeček sítí malých obchodů a služeb.*“ (Gremlica 2002) Většina těchto středisek je stavěna na periferiích měst, nejčastěji na nevyužité zastavěné plochy v blízkosti obytných zón nebo do příměstské krajiny v blízkosti významných dopravních tahů. Většinou jsou jednopodlažní - protože každé schodiště či rampa je překážkou plynulého odbytu zboží - a rovněž parkoviště jsou jednoúrovňová. To znamená obrovský zábor plochy. (Fuchs 2005)

V dnešní době (2006) je v České republice otevřeno 200 hypermarketů (2500-5000 m²) a 37 nákupních center. (<http://www.respekt.cz> 13.8.2006)

Podle studie Incoma research žádná jiná země v Evropské Unii neumožnila tak rychlé rozšíření velkých zahraničních řetězců jako Česko. (<http://www.archiweb.cz> 22.3.2005) Hustota hypermarketů je zde ze střední a východní Evropy největší. S dvaceti superobchody na milion obyvatel jsme předběhli všechny kolegy z postkomunistického bloku – Maďarsko jich má polovic, Polsko třetinu, na paty nám šlape jen Slovensko. (<http://www.respekt.cz> 13.8.2006)

Rozvoj hypermarketů, jejich umístění a rovněž styl nakupování, který propagují, souvisí také s enormním nárůstem automobilové dopravy. Tyto centra jsou veskrze orientovány na nakupující, kteří přijedou autem (už to, že nabízejí snadné bezplatné parkování, je naprosto bezkonkurenční výhoda oproti jiným formám nákupu) a také dostupnost těchto center je MHD ve srovnání s autem velmi omezená. Automobilismus je téměř podmínkou rozvoje těchto center. Tím se také zvyšuje počet pozemních komunikací, což jde také na úkor krajiny. Dopravní zátěž se tak zvyšuje a s tím se zvyšuje také zamoření ovzduší měst a hluk. (Fuchs 2005)

Mění se také struktura měst, neboť dochází k odlivu nakupujících z tradičních center nákupu, zanikají menší obchody, které nemají šanci konkurovat cenám hypermarketů a tímto odlivem kupní síly se tak mění centra tradičních sídel. Dříve rušná náměstí a ulice plná obchodů pomalu mizí a většina nakupování se přesunuje do těchto obchodních center. (Fuchs 2005)

Lidé, jenž nevlastní auto, nebo jeho používání je pro ně příliš finančně náročné, se dostávají do situace, kdy mají k výběru pouze velmi omezenou nabídku potravin, jenž je

také oproti hypermarketům značně předražené a tudíž se dostávají do nevýhody, kdy musí za jídlo platit více než lidé lépe finančně zajištění. (Fuchs 2005)

Izolovaná nákupní střediska jsou tedy charakteristická velkým záborem půdy, extrémními požadavky na dopravní obslužnost a ostatní technickou infrastrukturu, jejich rozvoj vede ke zvýšení silniční přepravy nákladů a k dramatickému růstu individuální automobilové dopravy. (Gremlica 2002)

3.4 Způsoby využití starých průmyslových zón (tzv. brownfields) a starých obytných či obchodních objektů

Brownfields jsou doslova „hnědá pole“, jedná se o opuštěná území s rozpadajícími se budovami a nefunkční industriální zóny. „Brownfields“ se objevila jako protipól ke „greenfields“, česky řečeno výstavba na přestavbových územích (vesměš ploch bývalého průmyslu, železnic, atp.) oproti výstavbě „na zelené louce“. (Cílek, Baše 2005)

Staré průmyslové zóny představují zásadní problém dalšího rozvoje městských aglomerací. Vyznačují se neprůhledným majetkoprávním uspořádáním, jejich okolí je vylidněné a nebezpečné. Zahraniční i místní investoři odmítají do těchto území vstupovat a městská zastupitelstva jim ve snaze o maximální příliv investičních prostředků a vytváření nových pracovních míst umožňují výstavbu nových průmyslových celků na volných plochách katastrálního území mimo hranice kompaktní zástavby. Jedná se o investice „na zelené louce“. (Gremlica 2002)

3.5 Rozloha a distribuce sídelní vegetace

V městských aglomeracích se nevhodně mění podíly různých druhů využití území. Nejvýraznější konflikt je v prudkém nárůstu plochy zastavěného území (obytné, administrativní i nákupní zóny a infrastruktura) na úkor sídelní i příměstské vegetace využívané k rekreačním účelům. Průmyslové, obchodní i obytné objekty a zejména městské komunikace a parkovací plochy nejsou odděleny dostatečně širokými patrovými clonami zeleně, které kromě estetického významu mají funkci prachového filtru a

protihlukové bariéry. “Odpřírodnění” urbánního prostředí má negativní vliv na zdravotní stav obyvatelstva a je v přímém rozporu s principy udržitelného rozvoje. (Gremlica 2002)

3.6 Rozvoj dopravních systémů městských aglomerací

Rozsáhlá sídelní, průmyslová, administrativní a obchodní aglomerace nemůže být obsloužena nedostatečně rozvinutou veřejnou dopravou. (Gremlica 2002) Tu je ale problém zajistit v místech, kde je nízká hustota zalidnění. Veřejnou hromadnou dopravu lze smysluplně zavést pouze do oblastí s hustotou osídlení větší než 50 obyvatel na hektar. V případě nižší hustoty osídlení je četnost spojů tak nízká, že je téměř nikdo nevyužívá. Výsledky studie zmíněné v knize *Města a automobilová závislost* zjistili, že hranice hustoty osídlení, pod kterou se již nelze vyhnout závislosti na automobilu s pohybuje přibližně mezi 30-40 obyvateli na hektar. Takové rozmezí přibližně odpovídá zástavbě samostatně stojících rodinných domů. V oblastech, kde je nižší hustota osídlení, jsou tedy lidé odkázáni pouze na dopravu vlastním automobilem, což pochopitelně přináší vysoké finanční nároky na výstavbu a údržbu silnic a dálnic nemluvě o znečišťování ovzduší. (Hnilička 2005)

Dopravní zatížení aglomerací se tedy zvětšuje, roste také tlak na parkovací místa v centru, vznikají časté dopravní zácpy, a pokud dojde na řešení dopravní situace, tak dochází pouze k dalšímu záboru krajiny na výstavbu nových silnic a dálnic. (Potočný 2006) Problémem jsou také výdaje na výstavbu a zejména kontinuální údržbu silniční dopravní infrastruktury, jenž jsou velkou zátěží pro veřejné rozpočty. Z toho důvodu jsou nedostatečně podporovány systémy městské hromadné dopravy.

Hlavním smyslem dopravních staveb je zkracování vzdáleností. Ale dopravní stavby sice ve městě představují pro určité směry zrychlení, pro jiné ale paradoxně velkou bariéru způsobující zpomalení. Osobní automobily si ve městě vynucují velké prostorové nároky. Čím více prostoru je ponecháno autům, tím dále je nutno stavět domy od komunikací a tím delší jsou ve výsledku vzdálenosti, kvůli kterým se stavějí. Čím jsou potom vzdálenosti delší ,tím větší je snaha o výstavbu dalších silnic, a tím dochází k opětovnému zvětšování vzdáleností. (Hnilička 2005)

John Norquist-starosta města Milwaukee řekl, že nadměrné dopravní stavby městu škodí, trhají město na izolované kousky: *„Dálniční průtahy redukují hodnotu nemovitostí*

ve velkých městech a nemělo by se o nich ani uvažovat. Lidé zjišťují, že městská forma zástavby je ekonomicky smysluplnější a má větší hodnotu“ (Hnilička s 30)

3.7 Radikální změna modelu využívání krajiny, tvorba místa, vnímání venkovního prostoru

Společně s výstavbou nových průmyslových, nákupních a obchodních komplexů, související také s nutností nové silniční infrastruktury, se zvyšuje další zábor půdy na území městských aglomerací, a tím se dochází ke ubývání půdy vhodné k zemědělskému, lesnickému a rekreačnímu využití. Ve “volné” krajině ekonomicky vyspělých států pokračuje devastace částečně přirozených ekosystémů. Chybí v ní ucelená, funkční síť územních systémů ekologické stability, jejichž biocentra vzájemně propojená biokoridory by vytvořila podmínky pro optimální rozvoj rostlinných a živočišných společenstev. Současný model využívání krajiny je jednoznačně orientován na potřeby terciárního sektoru (obchod a služby, včetně dopravy). (Gremlica 2002)

3.8 Hustota osídlení a kvalita bydlení

Tzv. urban sprawl, nebo-li řídká zastavěnost brzdí celkovou životaschopnost území a zabraňuje vzniku kvalitních veřejných prostranství. Neznamená to ovšem, že pouze větší hustota osídlení je zárukou kvalitnějšího bydlení. Je třeba nahlížet i na ostatní souvislosti. Hustota osídlení je však důležitý faktor urbanistického plánování, ale samozřejmě ne jediný, patří však k základní definici města. (Hnilička 2005).

Důležitý faktor kvality bydlení je napojení obytné jednotky na stávající sídelní celky. „*Typus samostatného domu, ve kterém se samostatně zároveň bydlí a pracuje a ke kterému patří kus země pro vlastní obživu, je v postindustriální společnosti spíše výjimkou*“ (Hnilička 2005, s.43) Lidé z vesnic musí většinou dojíždět do práce do měst a i jejich domy jsou závislé na svém okolí a to hlavně z hlediska jeho napojení na okolní infrastrukturu (vodovod, kanalizace, energie atd). Důležité je tedy přiblížení toho, co je na sobě navzájem závislé. Urban Sprawl však vykazuje opačný trend.

Dalším důvodem podporující vyšší hustotu osídlení je investice do infrastruktury, kdy mnohem ekologičtější je její sdílení větším počtem lidí. Každý samostatně stojící rodinný dům je už svou podstatou neekologický, pokud vezmeme v potaz nutnost jeho

připojení na infrastrukturu a každodenní provoz automobilu. Nové informační technologie sice umožňují práci v místě bydliště ale nezabaví obyvatele závislosti na dojíždění do města. Vyšší hustota osídlení přináší zákonitě úspory energie, a to jak energie spotřebované na připojení a dopravu, tak i na samostatný provoz a stavby domů. (Hnilička 2005) Dává i lepší možnosti pro rozumnější využití půdy, s kterou nelze zacházet jako s bezedným zdrojem.

3.9 Faktory vlivu na urbanistické struktury a architektury sídel

Předměstí, která jsou produktem živelného růstu, jsou často zobrazována jako neosobní předměstí bez společenského života a identity. Špatný zastavovací plán může mít za následek vznik velmi špatného místa k životu. Problémem dnešní předměstské rozvolněné zástavby je její přílišná monotónnost (stejnost). Různé oblasti si jsou navzájem velmi podobné až zaměnitelné, jsou bez vzájemných souvislostí a návazností, splývají do neurčité hmoty, kde je těžké zaznamenat určité nezaměnitelné konkrétní místo. To může vést až k pocitu ztráty vztahu k místu, protože je těžké vytvořit si nějaký vztah k místu, které je stejné jako jakékoliv jiné. Vztah k místu je jedním ze zásadních otázek kvality bydlení, stejně jako nedostatek světla. (Hnilička 2005) Filosof CH. N. Schulz (1994) ve své knize *Genius loci* píše: „*Člověk bydlí, pokud se může orientovat ve svém prostředí a identifikovat se s ním, či krátce řečeno, jestliže zakouší své prostředí jako významuplné. Bydlení proto znamená něco víc než pouhý úkryt. Zahrnuje i to, že prostory v nichž se život odehrává, jsou prostory v pravém slova smyslu.*“ (Norbert-Schulz 1994 cit. v Hnilička 2005 s.80)

Oblasti, kde je architektura přizpůsobena k zajištění funkčnosti pouze jedné složce lidské činnosti-bydlení, administrativní centrum, nákupní centrum- jsou odsouzeny ke stejnosti a k určitému druhu chaosu v orientaci. Architektura nemůže být rozdílná pokud nereflektuje rozdílnost jejího využití lidmi. Abychom se mohli orientovat, je třeba, aby se v různých směrech vyskytly odlišnosti. Prostředí, kde je všechno naprosto stejné, postrádá tyto přirozené ukazatele směru, nebo jich má málo a působí silně matoucím dojmem. (Jacobsová 1975)

Příjemný městský prostor je tvořen hranicemi, jenž ho vymezují. Takový prostor lze přečíst a porozumět mu. „*Stejně jako člověk potřebuje místa v domě s různými prostorovými a charakteristickými kvalitami, potřebuje je i mimo dům, neboť se jeho*

život neodehrává jen uvnitř domu, ale také venku, uvnitř světa.“(Hnilička 2005, s.82)
Člověkem vytvořená místa je třeba chápat jako urbánní interiér. Problémem současné periferní zástavby je jejich stavění v naprosté většině beze vztahu k venkovnímu prostoru. Kolonie rodinných domků jsou vypracovávány lidmi, jenž nejsou vyučeni k tvorbě prostoru-obchodníci, developeři atd. Tyto oblasti jsou většinou stavěny tak, aby pouze technicky fungovaly. Důkazem toho, že kvalitní urbanismus násobí hodnoty nemovitostí, a naopak hloupá řešení je znehodnocují, je příklad vilové zástavby na pražské Ořechovce. Vily jsou zde drahé kvůli relativní blízkosti centra, ale také proto, že stojí v dobře navrženém území, vzniklém na základě dobrého projektu. (Hnilička 2005)

Prostor k bydlení není pouze záležitostí domu, či bytu, ale společných veřejných prostor, kde člověk tráví velkou část svého života. V dnešní době kvalitních veřejných městských ubývá na úkor vzestupu veřejných prostor na ostrůvkách nakupování a zábavy. Ale kvalitní veřejný prostor je takový, jenž umožňuje svobodnou volbu činností, který nepředurčuje pouze k činnosti jediné. (Hnilička 2005) Tím mám na mysli procházení po prázdných ulicích v satelitních městečkách, nakupování v shopping parcích atd. Navíc tyto prostory jsou privátní tedy se v nich smí dělat pouze to, co dovolí majitel.

Urbánní veřejný prostor můžeme označit jako volný, jenž lze naplnit různými činnostmi. Volný ve smyslu prázdnoty. Například náměstí, které se může rázem proměnit v tržiště, koncert atd. (Hnilička 2005)

Problém veřejných prostor u periferní zástavby je, že se v ní veřejné prostory prolínají se soukromými. *„Prostory pro život člověka, které se nedají charakterizovat jako veřejné ani jako soukromé, tímto ztrácejí na významu. Z pohledu sociologie platí, že čím silnější je polarita a vzájemný vztah mezi veřejnou a soukromou sférou, tím více městské je lidské osídlení.“* (Bahrđt, H. P. 1961 cit. v Hnilička 2005, s. 90)

V novodobě zástavbě rodinných domů toto oddělení privátního od veřejného často chybí. A přitom je intimita chráněné soukromé zahrady jedním z hlavních motivů, proč lidé touží po samostatném rodinném domě. (Hnilička 2005)

3.10 Sociální dopady

Vznik izolovaných satelitních městeček a komerčních zón způsobuje silnější polarizaci města a postupně může dojít k výraznému zvýšení rozdílů mezi jádrovým

městem a předměstím. (Potočný 2006) „*Velmi závažným společenským důsledkem je posilování individualizace, ztráta sociální soudržnosti, oslabování sociálního kapitálu a občanské společnosti. Ztrátu sociální soudržnosti vyvolává především vysoká prostorová segregace funkcí a vysoce individualizované dojíždění osobním automobilem...Vedle dojížděky do práce se jezdí i za nákupy*“ (Sýkora 2002, s.15) do restaurace za kulturou či zábavou. „*Obchodně zábavní komplexy hypermarketů, multikin, restaurací, butiků..nabízejí silně koncentrované formy nákupů a zábavy.*“ (tamtéž s.16)

Živelný růst může být ku prospěchu těm, kteří jsou finančně zabezpečeni, a to v tom smyslu, že vede k segregaci bytové výstavby podle příjmu. To může mít za následek obnovení hranic mezi odlišnými sociálními a etnickými skupinami. Nedostatek sociální interakce v předměstských oblastech znamená, že ti, kteří nemohou cestovat na delší vzdálenosti, například velmi mladí a velmi staří obyvatelé, v takových oblastech prakticky nemohou žít. Živelný růst se týká převážně rodin s dětmi se středním a vyšším příjmem, které jsou dostatečně mobilní a mají takový životní styl, kterým jim v těchto podmínkách umožňuje žít. Velké segmenty městské společnosti jsou tedy vyloučeny z bydlení v takových oblastech. Živelný růst vede k etnické segregaci, jakož i k rozdělení rodin podle věku a životního cyklu. Obecně vzato, sociální zařízení jsou v méně hustě osídlených předměstích na nižší úrovni, avšak zároveň životní styl těch, kteří žijí v těchto komunitách, bývá jednotvárnější a pravidelnější než životní styl svobodných, či starších občanů. Předměstí, která jsou produktem živelného růstu, jsou často zobrazována jako neosobní předměstí bez společenského života a identity.

4. Rezidenční suburbanizace v zahraničí

V této části bych se rád podíval alespoň ve zkratce na průběh suburbanizace v souboru zemí západní Evropy a v USA. Již jsem zmínil že jednou z hlavních příčin vzniku suburbanizace je životní úroveň země, a proto tyto vyspělé země skvěle poslouží jako názorný příklad, ve kterém můžeme vidět určité typické znaky, jenž se objevují v souvislosti s rezidenční suburbanizací i přesto, že mezi těmito dvěma oblastmi došlo k velkému rozdílu v tomto procesu. S pomocí podkladů Pavla Ptáčka (2002) se pokusím nastínit jednotlivý vývoj.

4.1 Suburbanizace v USA

Sídelní systém se v severní Americe začal vyvíjet podstatně později než v západní Evropě. Centrální části měst jsou proto značně odlišné od měst evropských. Centrální části jsou menší plošně, ale mají vyšší stavební profil. Chybí zde často také významný prvek evropských center měst-genius loci. Americká města jsou více vystavena tržním silám, a jsou také mnohem pestřejší z hlediska sociální, etnické a rasové skladby. Výrazný vliv na rozvoj amerických měst mají také mnohem větší prostorová měřítka oproti městům v západní Evropě.

Počátky suburbanizačního procesu v USA je třeba dát do souvislosti s rozvojem individuální automobilové dopravy. Období mezi roky 1920 – 1970, tedy období klasické suburbanizace, můžeme bez nadsázky nazvat věkem osobního a nákladního auta a letecké dopravy. Můžeme charakterizovat tři hlavní procesy ve vývoji rozmístění obyvatelstva:

1. Velký nárůst koncentrace obyvatelstva vedoucí ke vzniku suprametropolitních a megalopolních sídelních struktur (např. *Boswash* – metropolitní oblast mezi Bostonem a Washingtonem-800km s asi 50 miliony obyvatel)
2. Dekoncentrace růstu metropolitních oblastí po celých USA
3. Rostoucí počet obyvatel žijících za administrativními hranicemi centrálních měst metropolitních oblastí, tedy suburbanizace.

Typickým znakem amerických předměstských a příměstských oblastí se stávají kolonie rodinných domků, postavené v drtivé většině na „zelené louce“.

Charakteristickou se stává výstavba celých velkých obytných souborů rodinných domků velkými stavebními společnostmi „na klíč“. Maximalizace zisku stavebních společností byla upřednostněna před kvalitou životního prostředí. Proto dochází ke vzniku plošně rozsáhlých, krajinný ráz značně narušujících kolonií rodinných domků, které pokračují v expanzi do volné venkovské krajiny. Úspora místa je často prováděna na úkor veřejného prostoru- například se stávalo, že chyběly chodníky.

Rezidenční suburbanizace se ve Spojených státech začala nejmasivněji projevovat krátce po 2. světové válce. Růst počtu obyvatel v předměstské zóně byl oproti růstu obyvatel jádrového města téměř čtyřikrát rychlejší. V roce 1950 žilo v centrálních městech 56% obyvatel, v roce 1970 32% obyvatel a v roce 1980 již jenom 28% obyvatel. O něco menší pokles zaznamenal také trh pracovních příležitostí v centrech z původních 65% v roce 1960 na 40% ke konci 80.let.

Důsledkem velké imigrace nebělošského obyvatelstva do center měst dochází k odchodu bílého obyvatelstva do suburbánní zóny. Vnitřní města chátrala. V roce 1980 již bydlela většina městského bílého obyvatelstva mimo centrální město. Došlo tak k vytvoření dvou protikladných světů- světa bohatých, bílých suburbií a světa chudých, nebělošských městských center.

Bylo zde několik hlavních důvodů, proč k tomu docházelo. Hlavní rozvoj suburbanizace nastává až po druhé světové válce, kdy se automobil stává dostupným i pro střední společenskou vrstvu. Ideálem se stává rodinný domek se zahrádkou kousek na okraji města.

Hlavními důvody pro masivní rozvoj suburbanizace po druhé světové válce byly:

1. Nejdůležitějším důvodem byla značná poptávka po novém bydlení způsobená omezením bytové výstavby v období hospodářské krize ve 30. letech a během 2. světové války. Zároveň díky vyšším příjmům střední třídy a nárůstu automobilizace si stále více lidí mohlo dovolit bydlení mimo kompaktní město a mimo místo pracoviště.
2. „Baby boom“, v polovině 50. let suburbanizaci urychlil. Je s ním spojená poptávka mladých rodin po bydlení. Jen málokterému mladému páru nevadilo obrovské znečištění prostředí nebo vysoká kriminalita v centrálních částech měst.
3. Americká vláda výrazně finančně podporovala výstavbu dopravní infrastruktury. Rozsáhlá dálniční síť byla budována již za 2. světové

války, kdy železniční doprava nebyla připravena dostatečně pružně a rychle reagovat.

4. Čtvrtým hlavním důvodem byla podpora vlády v oblasti bytové výstavby. Hlavními nástroji bytové politiky byly státem garantované hypoteční úvěry a daňové úlevy.

Takto prodělaný vývoj měl své důsledky, které ve velké většině byly negativního rázu. Jedním z nejviditelnějších byl úpadek centrálních částí amerických měst. Kvůli odchodu nebo zániku mnoha podniků přišla centra měst o důležité zdroje daní a potýkala se se stále většími finančními problémy. Docházelo k segregaci obyvatel a koncentraci sociálně slabých vrstev v centrech což vedlo k růstu výdajů rychleji než na předměstích.

Od 50. let centra ztratila mnoho na významu a stále více se zde nacházely opuštěné a zrušené budovy obchodů a administrativy. Pro tento úpadek se začal používat termín *urban decay*. Revitalizace městských jader od 70. let ve většině případů ztroskotala.

Dalším důsledkem je vznik tzv. *suburban downtowns*, tedy nově vzniklé aglomerace komerčních funkcí v příměstských oblastech. Ty se stávají samostatnými a nezávislými na centrech měst a proměňují se v nová centra. Jejich podíl na pracovních příležitostech se neustále zvyšuje. Způsobují polycentrickou strukturu měst. „*Tyto nově vzniklé aglomerace komerčních funkcí ale nemohou plně nahradit roli centrálních částí měst. Přejaly čistě hospodářské funkce, ale nemohou přjmout funkci veřejného prostoru a místa sociálních kontaktů. Jsou totiž soukromými prostory, kde je vše podřízeno maximalizaci spotřeby a zisku. Jsou to uzavřené umělé konzumní a pracovní světy – moderní, praktické, bezpečné, čisté.*“ (Ptáček 2002, s.66)

Polycentrická struktura měst způsobuje oddělení místa bydliště, pracoviště, nákupů i trávení volného času pro různé sociální a etnické skupiny. To dále posiluje segregaci. Existence *suburban downtowns* má také velký vliv pro sociálně slabší obyvatele vnitřních měst, kterým se omezila nabídka pracovních příležitostí

Suburban downtowns stále více trpí také různými problémy, jako např. nárůst objemu dopravy nebo dopravní zácpy a s tím spojená problematika znečišťování životního prostředí.

Dalším negativním dopadem je nové vytlačování obyvatel kvůli růstu nájmu a cen pozemků. Dochází tedy k značnému rozptýlení města a jeho centrálních funkcí do okolí a

téměř úplná závislost na individuální dopravě také znamenají značné energetické nároky i nároky na údržbu rozsáhlé silniční sítě.

4.2 Suburbanizace v zemích západní Evropy

Suburbanizační proces v západní Evropě začal o něco později (60-70.léta), než ve Spojených státech. Projevil se menší razancí a rozsahem a měl méně negativní vliv na destrukci centrálních částí měst. Důvody můžeme najít v odlišném vývoji typu osídlení a odlišných morfologických a sociálně prostorových znacích evropských měst. Liší se především nízkým stavebním profilem (absence mrakodrapů) a kompaktní formou (větší hustota obyvatel). Daleko více se zde užívá nástrojů územního plánování. Také městská hromadná doprava zde hraje, na rozdíl od USA, velmi důležitou roli, což nevede k takovému překrývání center měst a k tlakům na přemísťování obytné a pracovní funkce mimo jejich centra, jako ve Spojených státech.

Jako příklad jsem si vybral Spolkovou republiku Německo, kde byl suburbanizační trend zvláště silný.

Suburbanizace v SRN

Zde byl průběh suburbanizačního procesu zvláště silný. Přispělo k tomu i značné poškození většiny německých velkoměst během druhé světové války, kdy obyvatelstvo bylo přinuceno žít mimo města, v okolních městečkách a obcích.

V oblastech s lepším ekonomickým vývojem dochází k vytváření složitých městských struktur a k vzájemnému propojení nejen funkčnímu, ale i fyzickému. Vzniká tak těžko ohraničitelný útvar, kterému se říká „sídelní kaše“. Rostou zde všechny obce nacházející se ve výhodných dopravních polohách s kvalitním životním prostředím.

Důvody pro stěhování do suburbánní zóny byly odvozeny ze situace v 60. letech v SRN:

1. Ekonomické faktory
  - zrušení regulace nájemného
  - vyšší životní náklady ve městě, než v jeho okolí

- levnější pozemky v zázemí měst
  - stavební společnosti díky úsporám z rozsahu projektovaly stále větší obytné celky
  - prostorové rozšíření místních tarifních poplatků za telefon → snížení nákladů na komunikaci
2. Psychologické a sociologické faktory
    - reprezentativní adresa
    - morfologické znaky nového bydliště, atraktivita okolí
    - přání lidí držet vlastní dům a půdu
    - společenskopolitická podpora soukromého vlastnictví ze strany státu
    - zdravotní aspekty
  3. Dopravně geografické hledisko
    - napojení lokalit na kvalitní silniční síť, snadná dojíždka automobilem
    - dobře fungující systém veřejné dopravy
  4. Vybavenost soukromými a veřejnými službami je v původních sídlech okolo měst dobrá a schopná se přizpůsobit rostoucímu počtu
  5. Bytová a sídelní politika státu
    - především výhodný systém hypotečních úvěrů a stavebního spoření

Důsledky suburbanizace pro západoevropské města nejsou tak výrazně viditelné jako v USA. Rozsah suburbanizačního procesu je menší, a to zejména díky účinnému územnímu plánování, zatímco v USA byl suburbanizaci ponechán zcela volný průběh. V USA byla suburbanizace podporována i vzhledem k značnému zanedbávání veřejné dopravy. Důsledkem toho bylo, že centra měst se stala pro individuální dopravu stále hůře dostupná.

Rozdíl je také v důležitostech městských center, coby střediskách obchodu, a administrativy. Zatímco v USA bylo suburbanizaci terciárního sektoru, zvláště maloobchodu, umožněno velký rozmach, v SRN byla zavedena přísná územně plánovací opatření, jenž zamezila výstavbě velkoplošných, neintegrovaných jednotek. Německá městská centra tak neztratila svoji maloobchodní funkci a jsou oproti městským centrům v USA stále centry městských aglomerací. Oproti USA městské aglomerace v západní Evropě můžeme považovat za monocentrické.

5. Suburbanizace v ČR

Typický rozvoj městských aglomerací a metropolitních regionů v USA a v některých případech také ve státech EU je z historického pohledu velmi odlišný od rozvoje sídelních a průmyslových aglomerací v České Republice. Takový rozvoj je často chaotický, neuspořádaný a díky nedostatečnosti regulativních nástrojů trvale neudržitelný.

Fakt, že v Severní Americe a z části i v západní Evropě došlo k problémům díky neregulovanému růstu městských aglomerací, by měl pro Českou republiku přinést ponaučení. V České Republice je tento růst však často chápán jako doklad ekonomického úspěchu. Typické prvky neregulovaného růstu velkých městských aglomerací můžeme pozorovat v Praze, Brně, Plzni, Olomouci a dalších městech. Tento růst však není rozsahem srovnatelný se situací v USA. (Gremlica 2002)

Suburbanizace se v ČR začala projevovat již počátkem 20.století v období průmyslové revoluce souběžně s rozvíjející se suburbanizací v ostatních zemích západní a střední Evropy. S příchodem druhé světové války však tato vlna opadla a socialismus usměrnil vývoj bytové výstavby díky svému způsobu centrálního plánování naprosto jiným směrem.

Suburbanizace se však nejsilněji projevila až v 90. letech 20.století, kdy Česká republika procházela řadou zásadních změn. Vedle transformace společensko-politické došlo i k transformaci hospodářské, kdy se opustilo od státem řízeného hospodářství k tržní ekonomice. Tyto změny měli zásadní vliv na strukturu, formu a vývoj osídlení.

6. Suburbanizace Prahy a okolí

6.1 Suburbanizace Prahy a okolí - formulace hypotézy a použitá metoda

Konstatuji, že po roce 1989 se na území Pražského městského regionu, začal živelně a se značnou razancí projevovat trend, který má zde, ve srovnání s obdobnými procesy změn velkoměst ve vyspělých zemích Západní Evropy a v USA, svůj specifický vývoj. Tento trend lze charakterizovat jako proces překotné suburbanizace. Chci objasnit jak se projevuje v prostorovém uspořádání Prahy a jejího okolí, jak mění také charakter osídlení, infrastruktury, rozmístění obyvatel a sociální vztahy obyvatel uvnitř této oblasti. Při analýze vývojových trendů suburbanizace v Praze využiji nové poznatky a vhodné způsoby řešení z USA a států EU a upozorním na možnost opakování chyb, ke kterým v uvedených zemích došlo při neregulovaném a neudržitelném růstu metropolitních regionů.

V následujících kapitolách se pokusím analyzovat a vyhodnotit tento vývoj na území Pražského městského regionu (Praha + Praha- východ + Praha-západ). Budu využívat zejména sekundární prameny - statistické databáze, výzkumné zprávy a studie zabývající se suburbanizací Prahy a adekvátní metody statistického (kvantitativního) vyhodnocování. Statistické zobrazení skutečnosti doplním i výsledky některých případových studií, rozhovorů a dotazníků.

6.2 Charakteristika Prahy jako metropole

6.2.1 Obecné informace o Praze

Praha je největší a nejlidnatější město České Republiky. Městské obce se v Praze poprvé vytvořily již ve 13. století. V průběhu doby se pak Praha postupně rozrůstala a formovala, až se v roce 1918 stala hlavním městem samostatného Československa, děleným na obvody. O čtyři roky později, 1. 1. 1922 k ní bylo připojeno dalších sedmatřicet měst a vesnic a vznikla tzv. Velká Praha, ve které žilo bezmála sedm set tisíc obyvatel. K dnešnímu dni žije na téměř pěti stech kilometrech čtverečních 1,2 obyvatel, což představuje téměř 12 procent obyvatel republiky. Praha se jako samosprávný celek dále člení na jednotlivé městské části. Podle nového rozdělení Prahy v roce 2001 tak platí

uspořádání, v němž je 22 městských správních obvodů (vnitřní dělení) a 57 městských částí.

(<https://www.praha.eu> 2008)

Žije zde téměř třetina cizinců s dlouhodobým pobytem v ČR, studuje tady 40 procent z celkového počtu vysokoškolských studentů, ze zahraničních studentů je to dokonce 55 procent. Je tu asi 770 tisíc pracovních míst, do metropole dojíždí přes sto tisíc lidí z jeho okolí.

Praha je i turistickým centrem. Kolem 50 procent všech turistických aktivit se odehrává právě v hlavním městě, v oblasti kongresové turistiky předčila i Vídeň, stejně tak je bohatý i kulturní život. Není divu, že lidí denně přítomných ve městě přesahuje 1,5 milionu.

Hlavní město produkuje asi 25 procent celostátního objemu HDP a jako jediný region z nových zemí EU výrazně přesahuje unijní průměr evropské patnáctky. Vzhledem ke své geografické poloze v Evropě i ČR je Praha významným dopravním uzlem. Letiště Ruzyně se svými více než 11 miliony odbavených cestujících za rok představuje nejrychleji se rozvíjející terminál ve střední Evropě. Přesto má Praha problémy s dopravním propojením s regiony západní Evropy. Dálnice D5 (na Plzeň) byla dokončena teprve loni a D8 vedoucí směr Ústí nad Labem a Drážďany ještě stále není zcela hotová. Město čeká i na dokončení obou okruhů. Železniční spojení zatím nedosahuje evropského standardu. Budované nové spojení bude do provozu uvedeno na konci roku 2008, železniční koridor směrem na Jižní Budějovice teprve vzniká. Chybí i kolejové spojení letiště (ať metro či rychlodráha) se středem města. Naopak systém hromadné dopravy postavený na metru je považován odborníky za velmi dobrý.

(<https://www.praha.eu> 2008)

Územní plán hl. města Prahy vznikl v roce 1999, je rok od roku aktualizován a je vymezen pro období do roku 2010. Územní plán nejen, že určuje, kde a co bude v hlavním městě ještě postaveno a zastavěno, říká rovněž, v kterých lokalitách je vyhlášena stavební uzávěra, popřípadě, které místo je vyhrazeno pro budoucí stavby veřejného zájmu. (<https://www.praha.eu> 2008)

6.2.2 Územní vymezení Prahy

Nejprve je nutno odlišit kompaktní město a jeho zázemí, což může zejména při vývojovém hodnocení působit řadu problémů. Jádrové město v průběhu vývoje rozšiřuje svoji plochu a pohlcuje původní sídla příměstské zóny, která se stávají součástí jádrového města. Je zřejmé, že nelze vymezení hranice mezi jádrovým městem a zázemím fixovat. Ta se musí s postupným vývojem a rozšiřováním města posouvat směrem k okraji až za oblasti původních transformovaných suburbií. (Ouředníček 2002)

Pro určení vnitřních hranic mezi jádrovým městem a zázemím využijí vymezení Útvaru rozvoje hlavního města Prahy z roku 1999, jenž rozlišuje kompaktní město od vnějšího pásma. Kompaktní město zahrnuje souvisle zastavěné město, jehož součástí je historické jádro Prahy, současné centrum města, původní pražská předměstí s blokovou zástavbou, prvorepubliková zahradní města (Hanspaulka, Baba, Ořechovka atd.) a vnější souvisle zastavěné město, do něhož spadá poválečná zástavba pražských sídlišť a původní obce touto zástavbou pohlcené a velké soustředěné průmyslové areály. Vnější pásmo definuje jako území připojených obcí za hranicemi tohoto kompaktního města, jehož podstatou je příměstská krajina s původně venkovským osídlením, nízkopodlažní formy bydlení navazující na zástavbu stávajících sídel a podstatnými prvky tohoto pásma jsou také zemědělský půdní fond a lesní porosty.

Zázemím (suburbánní zónou) budu tedy označovat toto vnější pásmo (na obrázku č.1 je zakresleno jako městská periferie) a území okresů Praha - východ a Praha -západ.

Obrázek 1: Městské části a jejich rozdělení do zón

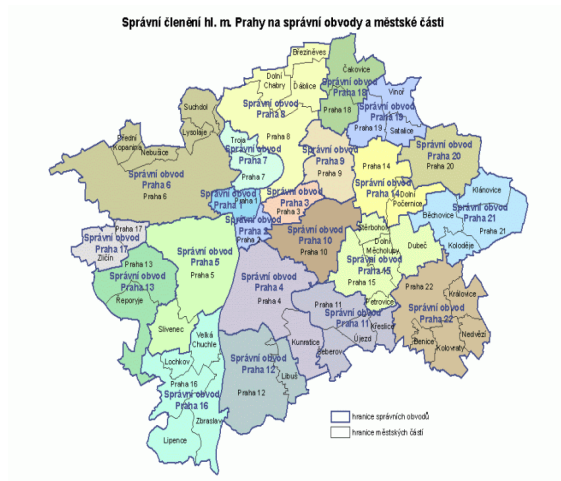
Obrázek 1: Městské části Prahy a jejich rozdělení do zón

Zdroj: Novák, J. 2007. „Vnitřní členění Prahy“. In V oběcká J. a kol. *Sociálně prostorová diferenciacie Prahy. Studie pro Útvar rozvoje hlavního města Prahy*. 94 stran.

Zdroj: <http://www.socioweb.cz>

Obrázek 2: Správní členění hl. m. Prahy na správní obvody a městské části

Zdroj: <http://www.czso.cz>

6.3 Suburbanizace v historickém kontextu

6.3.1 Historie pražské suburbanizace do roku 1989

Vyjdeme-li z předpokladu, že suburbanizace je jedním z druhů urbanizačních procesů, kdy se obyvatelstvo stěhuje z kompaktního městského jádra na jeho okraj, tak v průběhu posledních dvou staletí proběhlo na území Prahy několik suburbanizačních vln. Za první náznaky tohoto procesu bychom mohli považovat stavění letohrádků a jiných venkovních sídel bohatými šlechtickými rody a později také průmyslníky. V obou případech byl záměrem život mimo přelidněné městské centrum ale v dosahu ekonomických a kulturních funkcí města. (Ouředníček 2003)

Kořeny rozvoje předměstí je třeba hledat v počátcích průmyslové revoluce a to zejména v druhé polovině 19. století, kdy nastala hlavní fáze industriální přeměny a na začátku 20. století. V rozvoji do té doby samostatných měst jako byl Karlín, Smíchov, Vinohrady či Žižkov se společně uplatňovali jak koncentrační (urbanizační) tak i dekoncentrační (suburbanizační) procesy v rámci celé pražské aglomerace. Žižkov se například rozvíjel díky přílivu obyvatelstva z venkovského prostředí a naopak Vinohrady získávaly obyvatel z centrálních částí Prahy. (Ouředníček 2003) Docházelo také k zastavování do té doby volných pražských svahů, kde bylo obtížné postavit činžáky žižkovského typu. Tyto lokality jsou ve svazích Smíchova, Hřebenky, Libni, Dejvicích a jinde. Ze začátku se jednalo o secesní vily podobné hradům, či zámkům a byly

projektovány dle vkusu zákazníka, nebo o letní vily zbohatlíků a intelektuálů stavěné podél železnice na Benešov a Beroun. Vesnice v těchto směrech tak brzy ztratily svůj venkovský ráz. (Cílek, Baše 2005) Chudší lidé se naopak stěhovali za prací do Prahy, prodávali své pozemky a kupovali si za ně byty na předměstí. Vznikali i různé dělnické kolonie na okrajích Prahy (Bud'ánka).

Město se v této době rozpíná rezidenční a průmyslovou výstavbou do okolí. Výstavba probíhala především za hranicemi tehdejší Prahy a město tak v krátké době obklopovala nová předměstí. V období mezi válkami bylo realizováno na okraji Velké Prahy více než 30 projektů ucelených čtvrtí rodinných domků (Posová, Ouředníček 2006)

V první polovině 20. století tak nastává metropolizace Prahy, obce i sídla v okolí i v rámci Prahy se rozvíjejí. Nedá se ovšem říci, že hlavním procesem probíhajícím v obcích v zázemí Prahy byla suburbanizace. Ta se projevovala u některých sídel, kde příliv zámožnějších obyvatel z města představoval rozhodující část jejich populačního růstu (Černošice, Klánovice). Naopak u obcí s převládající průmyslovou výrobou (Modřany, Kbely, Úvaly) rostl počet obyvatel především díky koncentraci obyvatel z bezprostředního okolí těchto center. (Ouředníček 2003)

V průběhu 20.-30. let 20. století začala vznikat také první pražská zahradní města typu Barrandov, Baba, Hanspaulka, Ořechovka, kde docházelo k výstavbě vilových čtvrtí. Tato zahradní města reagovala svým vznikem na nepříliš pohledné a nehygienické dělnické kolonie vznikající ve městech díky průmyslové revoluci. Teorii zahradního města utváří především anglický úředník Ebenezer Howard, který se snaží řešit problém průmyslových měst a vytvořit zdravější město, kde by bylo příjemné žít - pracovat, i odpočívat. Právě na principech zahradních měst je vyprojektována vilová čtvrť Ořechovka s dostatkem zeleně a příjemná pro trávení volného času.

(<http://www.archinet.cz> 9.11.2002)

Do druhé světové války se Praha a její zázemí vyvíjely podobným směrem jako ostatní aglomerace v Západní a střední Evropě. Druhá světová válka a poté řízená socialistická urbanizace přerušily přirozený růst aglomerace a až do poloviny 50. let Praha migračně ztrácí, nebo roste jen velmi pozvolna. Bytová a zaměstnanecká politika komunistického režimu dusila silné a expandující město třicátých let a suburbanizační proces zde byl vytlačen tzv. komplexní bytovou výstavbou od druhé poloviny 50. let. (Ouředníček 2003) Špatnou bytovou situaci po válce se komunistický režim tedy rozhodl řešit výstavbou panelových sídlišť na okraji města a také ve volné krajině připojených obcí.

Bytová situace byla v té době velmi špatná. Většina nájemních domů byla převedena do vlastnictví státu, proběhla kolektivizace zemědělství a zestátnění půdy. Možnost postavit si vlastní byt či dům byla znemožněna nejen malou nabídkou pozemků, ale i nedostatkem finančních prostředků a stavebního materiálu. K suburbanizaci chyběly také sociální podněty, jako separace bohatších obyvatel od chudších a snaha bydlet mezi sousedy stejné příjmové i sociální vrstvy, a komplikovala ji také technická podvybavenost a strach z definitivní ztráty bydlení v Praze, neboť získat zpátky byt v Praze byl velký problém. Tento nepřírozený trend ve vývoji Prahy je označován jako „kontrametropolizaci“. (Posová, Ouředníček 2006, s.98)

Snaha o bydlení ve zdravějším prostředí se tak projevovala specifickým způsobem a to víkendovým únikem z města do chat a chalup v blízkém i vzdálenějším zázemí Prahy. Nejvíce docházelo k výstavbě chat a chalup na území s dobrým přírodním prostředím v okolí Vltavy, Berounky a středočeských lesů a jejich funkcí nebylo bydlení ale rekreace.

Růst obcí v zázemí Prahy byl od 60. let významně ovlivňován nástroji územního plánování, kdy se hlavní koncepcí stala teorie centrálních míst, která se využila k vytvoření sítě středisek osídlení. Většina investic se vkládala do střediskových obcí obvodního a místního významu a docházelo v nich také k větší koncentraci obyvatel a ekonomických aktivit. (Posová, Ouředníček 2006) To mělo za následek úpadek nestřediskových obcí. Snížil se jejich sociální status, byla zde velmi špatná infrastruktura, dopravní obsluha i chátrající fyzické prostředí (Ouředníček 2003) . To je příklad řady obcí v okolí Prahy (i těch, která se později k Praze připojily) a teprve v transformačním období prošly výrazným přerodem související s novou komerční i rezidenční výstavbou.

6.3.2 Suburbanizace Prahy od roku 1989 až po současnost

Socialismus tedy položil suburbanizaci řadu překážek, které způsobili její útlum až do počátku devadesátých let, kdy byly všechny zmíněné bariéry suburbanizačního procesu odstraněny. Došlo k restituci pozemků, zmírnila se ochrana zemědělského půdního fondu, zakládali se nové stavební firmy, aktivní byli i nové developerské společnosti, docházelo k postupnému zavádění finančních nástrojů podporující bydlení (hypotéky) a v neposlední řadě měla na rozšíření suburbánní výstavby vliv i chybějící strategie a koordinace sídelního rozvoje v pražské aglomeraci. (Ouředníček 2003) Dalším

důležitým aspektem je prohloubení mzdové a příjmové diferenciaci obyvatel České republiky. Obě složky nerovnosti zaznamenaly v devadesátých letech významný nárůst.

6.4 Současný stav suburbanizace v Pražském metropolitním regionu (od roku 1989)

6.4.1 Současné formy suburbanizace v Praze

(Převzato z <http://www.volny.cz/umi/mesto/suburb/sprawl.htm> 10.5.2008)

Rezidenční suburbanizace

Rezidenční suburbanizaci můžeme v nejrůznější koncentraci nalézt po celém obvodu souvisle zastavěného města, nejčastěji při okrajích menších sídel obklopujících Prahu (uvnitř i mimo jejich katastrálních území). Pravděpodobně největší hustotu lze pozorovat v jižním směru (např. Újezd u Průhonic, Hrnčíře, Průhonice, Dolní Břežany, Ohrobec, Jíloviště). Jestliže si vymežíme pět základních typů rezidenční suburbanizace (individuální výstavba na okrajích zastavěného území obce, kolonie rodinných domků přilehlá k zastavěnému území obce, samostatně stojící kolonie rodinných domků, samostatně stojící rodinný domek a tzv. uzavřená komunita), tak první čtyři můžeme v okolí Prahy nalézt. Tyto první čtyři typy jsou takto seřazené záměrně, a to v nejpravděpodobnějším pořadí vzestupně podle míry sociální segregace. První dva typy rezidenční suburbanizace jsou kolem Prahy nejrozšířenější. Individuálně vystavěné rodinné domky v historických obcích (a zejména na jejich okrajích) v okolí hlavního města vznikaly již v období před rokem 1989 a jejich obliba nyní ještě vzrostla. Kolonie rodinných domků na parcelách přilehlých k těmto obcím jsou pro stavební a developerské firmy velmi výhodné, protože není problém prosadit jejich výstavbu v souladu s územním plánem a napojení těchto parcel na inženýrské sítě je technicky a hlavně finančně nenáročné.

Výše popsané výhody ovšem ztrácejí kolonie rodinných domků vystavěných osamoceně, bez návaznosti na existující infrastrukturu. Takové lokality jsou kolem Prahy výjimečné a to nejen kvůli vyšším nákladům na zainvestování. To samé platí o jednotlivě stojících rodinných domcích mimo zastavěné území. Tyto dva typy mají nejlepší

předpoklady k existenci největší míry sociální segregace. Schází zde totiž obvykle připojení na příměstskou hromadnou dopravu a závislost na automobilu a zároveň fyzická odloučenost je zde nejvyšší.

Pátý typ, tzv. uzavřené komunity (gated communities), je charakteristický pro velká města v USA. Od ostatních kolonií rodinných domků se liší tím, že jsou oplocené a mají vlastní ostrahu, která do areálu vpouští jenom jeho obyvatele. Obvykle mají vlastní objekty školy nebo např. sportovního vyžití. Jsou nejvýraznějším případem segregace, neboť k její sociální složce zde přibývá ještě složka prostorová. Tento nezdravý typ komunity se zatím v plně rozvinuté podobě kolem Prahy nevyskytuje, i když rezidenční areál Malá Šárka v Nebušicích na severozápadním okraji hlavního města jej některými svými charakteristikami připomíná.

Komerční suburbanizace

Komerční suburbanizace v Praze je fenoménem nejmladším. Gigantická nákupní centra na okrajích hlavního města začala vyrůstat až po roce 1995. V této oblasti ovšem došlo k takovému stavebnímu tempu, že nasycení trhu se předpokládá během nejbližších tří let. Zatím zde převládají určité shluky hypermarketů a velkých tematických prodejen bez dalších návazných aktivit, ovšem můžeme zde pozorovat první snahy o vytvoření jakéhosi komplexního komerčního centra na východě metropole (Černý most), kde kromě obchodů vzniklo multikino, sportovní areál a mají zde být mj. postaveny také kancelářské budovy a hotel. Jak se ukazuje např. ve Velké Británii, tato nákupní centra začala suplovat roli městských center a začala vytvářet jakási „jádra“ nových měst. Stala se totiž víc než jen obchodními centry. Podobně jako stejná centra ve Spojených státech na sebe navázala další funkce např. ve veřejné sféře, nové pracovní příležitosti a následně i vyvolala rezidenční výstavbu ve svém okolí. Stala se tak katalyzátory dalšího rozvoje v regionech. Otázkou je, jestli tato centra mohou být viděna jako nová města 21. století.

Pokud probíhá veškeré uspokojování potřeb obyvatel v takovémto jednom obchodním areálu, dochází k nejvyššímu stupni sociální segregace, protože člověk se zcela anonymě (automobilem) pohybuje mezi třemi (v případě, že zde má i své zaměstnání, tak pouze dvěma) místy, což je pro jeho pohodlný život zcela dostačující. Tato komplexní centra (bude - li jich v budoucnu více) mohou sice působit pozitivně na

centrum, kterému mohou zejména dopravně značně odlehčit, ale dále posiluje sociální segregaci.. Jedná se o jakýsi vyšší stupeň "mcdonaldizace" společnosti, kdy člověk dostane svůj příděl zcela konstantních a uniformě podaných služeb koncentrovaných na jednom místě. V "ideálním" případě zde může strávit celý den a pohybovat se tak pouze mezi svým domem, dokonale společensky izolovaným od okolí a obchodně administrativním centrem, kde ačkoliv se proplétá davem, je izolován ve své vlastní anonymní uličce.

6.4.2 Současné změny v rozmístění obyvatelstva

Od počátku 90.let 20. století dochází v Praze k zásadním změnám v rozmístění obyvatelstva. Tyto změny jsou způsobeny migrací obyvatelstva, a to jak stěhováním z centra Prahy, tak i přestěhováním do zázemí Prahy. Po roce 1991 se začal snižovat počet trvale bydlících obyvatel v kompaktním městě a naopak zázemí zaznamenávalo ve stejném období nárůst počtu obyvatel. Dobře je to vidět na migrační bilanci mezi Prahou a jejím zázemím:

Tabulka 1: migrační bilance mezi Prahou a jejím zázemím

rok	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
přistěhovalí ze zázemí do Prahy	2013	1563	1778	1481	1359	1574	1128	1055	1088	995
vystěhovalí z Prahy do zázemí	1900	2023	2128	2104	1832	2300	2607	3485	3778	4118
migrační saldo	113	-469	-350	-623	-473	-726	-1479	-2430	-2690	-3123

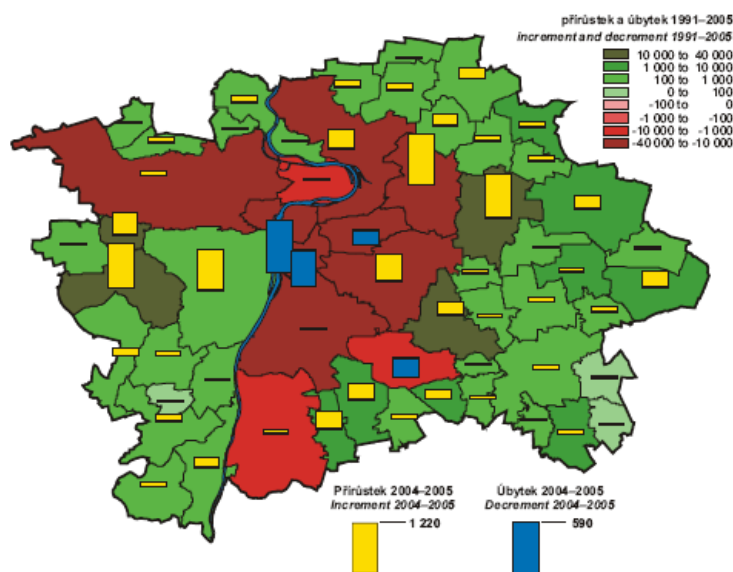
Zdroj: současné změny v rozmístění obyvatelstva a v sociálně prostorové struktuře Prahy

K největšímu nárůstu mezi lety 1991 a 2001 došlo v periferních městských částech Újezd, Kunratice, Přední Kopanina, Nebušice, Vinoř, Benice a Koloděje a v sídlištních částech vnějšího města v Praze 13 a 14. K intenzivnějšímu nárůstu počtu obyvatel v periferních částech pak docházelo zejména po roce 2000, kdy se naplno rozšířil trh s hypotékami. (<http://www.socioweb.cz> únor 2008)

Z dalšího grafického znázornění je dobře vidět, že většina katastrů v rámci kompaktního města je populačně ztrátová i v delším horizontu od roku 1991 do roku 2005.

Obrázek 3: Přírůstky a úbytky obyvatel v Praze 1991-2005

Zdroj: Ročenka Praha životní prostředí 2006

Největší ztrátu obyvatel zaznamenaly zejména centrální městské části (kromě Prahy 5) a největší přírůstek obyvatel naopak dlouhodobě zaznamenávají oblasti na okraji města nebo ve vnějším pásmu kolem kompaktního města.

Od roku 2005 do roku 2006 zaznamenaly nejmenší přírůstek např. městská část Praha 1 celkový přírůstek -588 obyvatel za rok, dále městská část Praha 2 s přírůstkem -396 a Praha 3 s přírůstkem-165 obyvateli za rok. Největší přírůstek obyvatel naopak zaznamenávaly městské části Prahy 9, 13, 14 (viz ročenka Praha 2006)

Populační změna v centru města je zhruba rovnocenně způsobena jak migrací, tak přirozeným úbytkem obyvatel. Naopak příměstská oblast (periferie, zázemí) rostla převážně díky migraci obyvatel. Pozornost si zaslouží i postupně vzrůstající míra úbytků jak přirozených, tak způsobených i migrací ve vnitřním městě. Vnější město nezažívá přílišné populační výkyvy.

Tabulka 2: Komponenty populačního přírůstku v zónách Prahy v letech 1995 a 2001

rok	1995			2001		
zóna	hmpp	hmmp	hmcp	hmpp	hmmp	hmcp
centrum	-10,00	-12,98	-22,98	-7,50	-12,65	-20,16
vnitřní město	-6,99	0,68	-6,31	-5,44	-2,72	-8,16
vnější město	1,57	1,86	3,43	1,46	0,37	1,82
periferie	-2,88	13,93	11,06	-0,32	13,05	12,74
Praha	-4,71	0,79	-3,93	-3,35	-4,18	-4,84
zázemí	-4,51	5,18	0,68	-2,35	20,41	18,05

Zdroj: současné změny v rozmístění obyvatelstva a v sociálně prostorové struktuře Prahy

(pozn.: do jednotlivých zón byly rozděleny městské části Prahy takto: centrum – Praha 1 a 2; vnitřní město - Troja, Praha 3-10; vnější město - Ďáblice, D. Měcholupy, H. Měcholupy, JZ Město, Jižní Město, Kbely, Kunratice, Kyje, Letňany, Libuš, Modřany, Petrovice, Řepy, Štěrboholy; periferie – ostatní městské části Prahy; zázemí – Praha-východ a Praha-západ)

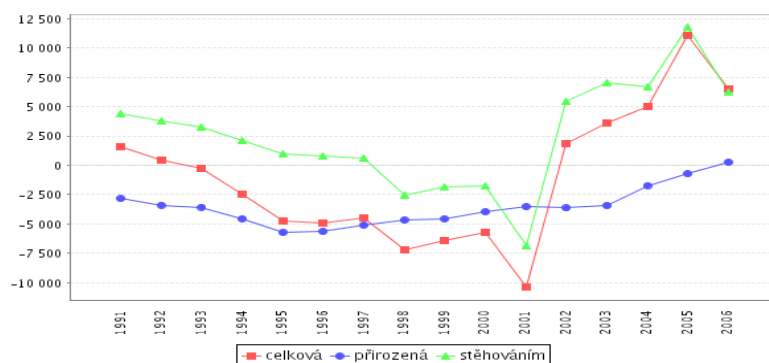
hmpp- hrubá míra přirozeného přírůstku

hmmp - hrubá míra migračního přírůstku

hmcp - hrubá míra celkového přírůstku

Zajímavá je i bilance celkového pohybu obyvatel v rámci celé Prahy, kdy dochází stěhováním k úbytku obyvatel až do roku 2001 a poté se zase tento počet rapidně zvyšuje.

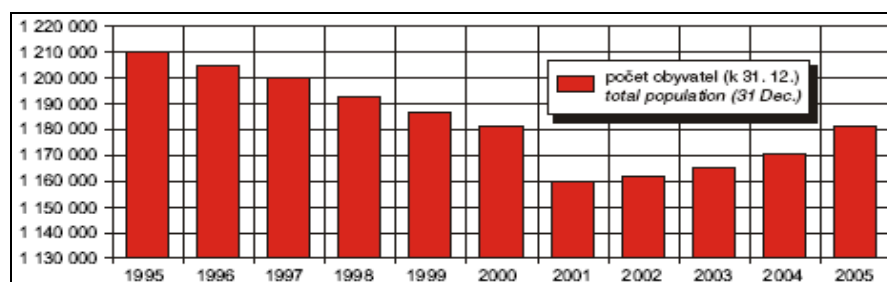
Graf 1: pohyb obyvatel v Praze 1991-2005

Zdroj: Český statistický úřad

Stejný trend můžeme vidět na grafu znázorňující počet obyvatel Prahy:

Graf 2: Obyvatelstvo Prahy v letech 1995-2005

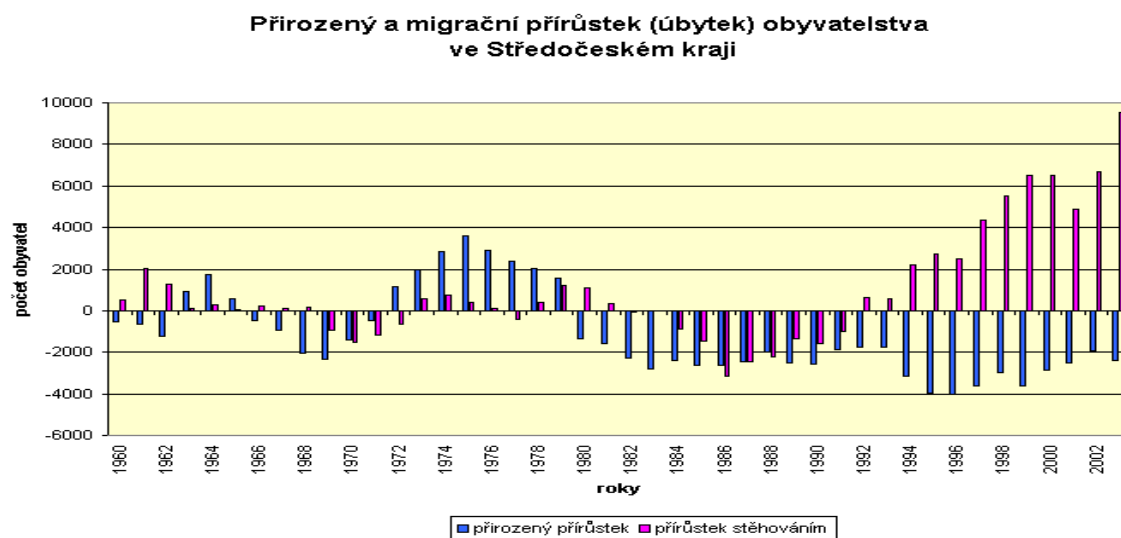

Zdroj: Ročenka Praha životní prostředí 2006

Tato změna, která vypadá jako obrat v suburbanizačním trendu Pražského metropolitního regionu, a nastala po roce 2001, je ovšem pouze zdánlivá. Její vysvětlení můžeme najít ve změně metodiky, kterou se provádějí výpočty dat pod ČSÚ. Od roku 2002 se do výsledků v plné míře započítávají i cizinci s tzv. dlouhodobým pobytem a cizinci s azylem na území ČR, kteří jsou často alespoň formálně vedeni na jejím územím.

Pro doložení toho, že tato změna je pouze zdánlivá, je možné se podívat na vývoj Přirozeného a migračního přírůstku (úbytku) obyvatelstva ve Středočeském kraji, tedy v zázemí Prahy, kde trend přírůstku stěhováním má od roku 1993 stále vzestupnou tendenci.

Graf 3: Přirozený migrační přírůstek/úbytek obyvatelstva ve Středočeském kraji

Zdroj: Český statistický úřad

Největší vliv na odlišnou dynamiku růstu, resp. úbytku počtu obyvatel má stěhování. Obecně se dá říci, že v průběhu 90.let byl opět nastartován proces suburbanizace. Dochází k pozvolné decentralizaci obyvatelstva kompaktního města směrem do zázemí a k populačnímu rozvoji suburbánních oblastí Prahy. (Rozvoj zejména obcí s dobrým dopravním spojením-lokalizace při dálnicích a výpadových silnicích z Prahy)

Tabulka 3: Vývoj přirozeného, migračního a celkového přírůstku 1991-2005 v okrese Praha-východ

Vývoj přirozeného, migračního a celkového přírůstku 1991-2005

Rok	Zivé narození	Zemřeli	PP	Přistěhovalí	Vystěhovalí	PS	CP	Počet obyvatel k 31.12.
1991	1025	1220	-195	1894	1905	-11	-206	93491
1992	997	1186	-189	1859	1715	144	-45	93446
1993	966	1119	-153	1798	1692	106	-47	93399
1994	887	1290	-403	1745	1473	272	-131	93268
1995	765	1184	-419	1736	1353	383	-36	93232
1996	783	1177	-394	1662	1379	283	-111	92084
1997	770	1174	-404	1918	1397	521	117	92201
1998	747	1061	-314	2240	1343	897	583	92784
1999	837	1097	-260	2356	1393	963	703	93487
2000	830	1141	-311	2665	1213	1452	1141	94628
2001	906	1098	-192	3022	1822	1200	1008	96752
2002	901	1110	-209	4118	2208	1910	1701	98453
2003	1006	1209	-203	4341	2326	2015	1812	100265
2004	1075	1011	64	5128	2060	3068	3132	103397
2005	1240	1114	126	5870	2077	3793	3919	107316

PP: přirozený přírůstek

PS: přírůstek stěhováním

CP: celkový přírůstek

Zdroj: <http://www.ricansko.info>

6.4.3 Etapy intenzity a objemu výstavby v Pražském městském regionu po roce 1989

Martin Ouředníček a Darina Posová (2006) vytyčili čtyři etapy pražské suburbanizace na základě objemu a intenzity výstavby na území Pražského městského regionu:

Počátky suburbánního rozvoje (1990–1994)

Na počátku 90. let se snížila bytová výstavba nejen v Praze, ale i v zázemí. Jedním z důvodů tohoto poklesu bylo zastavení rady projektu připravovaných za socialismu (Sýkora 2001). Je to jeden z projevů ústupu státu z finanční spoluúčasti na nové bytové výstavbě. Pomalý rozvoj rezidenční suburbanizace byl zapříčiněn malou

státní podporou bytové výstavby a úzkou vrstvou movitějších lidí. Ti si kupovali nadstandardní rodinné domy s velkými pozemky. Až v roce 1993 bylo zavedeno stavební spoření, které se později výrazně odrazilo v nové bytové výstavbě. Suburbanizaci podporoval i proces deregulace nájemného započatý v roce 1992 a komercializace centra.

Nástup velkých developerů (1995–1997)

V letech 1995–1997 poklesla intenzita bytové výstavby v hlavním městě oproti předchozímu období na třetinu. Ani v zázemí Prahy nedochází k výraznému nárůstu počtu dokončených bytů, zvyšuje se však váha zázemí v rámci městského regionu. V Praze bylo dokončeno nejméně bytů za celé patnáctileté období (méně než 2 000 bytů ročně). Celá čtvrtina dokončených bytů však připadá na zázemí Prahy. V polovině 90. let se dokončují projekty bydlení, které jsou v blízkosti větších sídel anebo v tradičních rozvojových lokalitách, popřípadě v blízkosti významných dopravních tras. Jsou zahajovány a dokončovány první projekty větších stavebních firem. Společnost Central Group v roce 1997 dokončila první projekty bytové výstavby v zázemí Prahy v Psárech a Všeštarech (celkem 140 bytu). Společnost Ekospol v tomto období začíná připravovat parcely pro výstavbu domu včetně výstavby kompletních inženýrských sítí – v roce 1996 v zázemí Prahy a o rok později i v Praze (celkem 98 parcel). Pro výstavbu nových bytů v tomto období ještě nebyly vytvořeny efektivní investiční pobídky. Státní podpora individuálních stavebníků byla omezená, stavební spoření se začalo projevovat až na konci tohoto období a hypoteční úvěrování nemělo tak rychlý průběh jako stavební spoření. Finanční dostupnost bydlení pro domácnosti s nízkými a středními příjmy byla nedostačující.

Využívání nových produktů pro financování bydlení (1998–2001)

Na konci 90. let dochází k mírnému oživení bytové výstavby v Praze a k expanzi rozvoje suburbánního bydlení v zázemí. Výrazně vzrostla intenzita bytové výstavby především v okrese Praha-západ. V Praze se intenzita bytové výstavby zvýšila na dvojnásobek. Zatímco v předchozím období (1995–1997) bylo v Pražském městském regionu dokončeno zhruba 2 000 bytů za rok, v letech 1998–2001 bylo vystaveno více než 4 000 bytů ročně, z toho téměř čtvrtina bytů v zázemí.

Stavební rozvoj se soustředil spíše do menších a vzdálenějších lokalit. Postupně se dokončují některé zahájené nebo rozestavěné projekty. Společnosti Central group a Ekospol v průběhu těchto let dokončily více než 670 bytů v Praze a více než 440 bytů v mnoha obcích zázemí města. Zpravidla jde o menší projekty několika rodinných domů nebo skupin domů nebo o individuální výstavbu jednotlivých stavebníků. Větší počet individuálních stavebníků mohlo realizovat výstavbu nového rodinného domu díky podpoře ze strany státu. Hypoteční úvěry a úvěry ze stavebního spoření se stávají dostupnějšími i pro domácnosti se středními příjmy. K většímu rozšíření hypotečního úvěrování přispěla státní podpora v podobě úrokové dotace k hypotečním úvěrům poskytnutým fyzickým osobám na pořízení vlastního bydlení (zpočátku pouze nového bydlení), později i na pořízení staršího bydlení do vlastnictví pro mladé lidi do 36 let. Protože nabídka nových bytů byla omezená, byla výstavba nového rodinného domu na konci 90. let jediným řešením pořízení nového bydlení s použitím hypotečních úvěrů.

Gradace suburbanizace (2002–2005).

Od roku 2002 můžeme pozorovat v zázemí nový boom bytové výstavby, ale i v Praze je zaznamenán větší rozvoj. V roce 2004 výrazně stoupl počet dokončených domů v Praze i jejím zázemí. Intenzita bytové výstavby v pražském zázemí se oproti prvním sledovaným obdobím více než ztrojnásobila. Třetina dokončených bytů v posledních třech letech v Pražském městském regionu připadá na zázemí Prahy, což je nejvíce ze všech sledovaných vývojových etap. Ve srovnání s minulými obdobími značně sílí podíl bytů dokončených v zázemí Prahy, přestože se stavební společnosti orientují i na výstavbu bytů v kompaktním městě. Atraktivními pro nové bydlení se v současné době stávají větší obce v zázemí. Opět se začínají realizovat větší projekty nejen rodinných, ale i bytových domů. V současné době jsou plánovány, a nebo zahájeny, rozsáhlé projekty výstavby rodinných i bytových domů. Příkladem jsou Suchdol, Pruhonice, Hostivice, Roztoky u Prahy.

Prostředky vyplácené formou státní podpory ke stavebnímu spoření dnes tvoří největší podíl z celkového objemu přímých státních výdajů v oblasti bydlení. Hypoteční úvěry a úvěry ze stavebního spoření jsou dostupné širšímu okruhu zájemců a jsou masivně využívány. Hlavním důvodem je prudký pokles úrokových měr u těchto produktů. Na trhu jsou žádány nové rodinné domy i bytové domy nejen v příměstské zóně, ale i ve vnějším městě (v kompaktně zastaveném území).

6.5 Centrum Prahy

6.5.1 Změny fyzické a sociální struktury centra Prahy

Centrum Prahy od 90.let 20.století dochází k vyklidňování a ke změně jeho residenční funkce na smíšené nebo komerční využití. Objevuje se zde pomalu také trend nový a to gentrifikace. (Ouředníček 2001) *Gentrifikace znamená příliv majetných obyvatel obvykle do středních částí měst, spojený se zakupováním a renovací starších a mnohdy zanedbaných budov. Jedná se o proces pozvolné proměny městské části obývané obyvateli s nízkými příjmy na čtvrt' obyvatel bohatších, s prestižním statutem. Noví, movitější obyvatelé patří obvykle ke kvalifikovanější skupině obyvatel města (mnohdy se jedná o příslušníky uměleckých kruhů). Dochází tak k přeměně dělnické čtvrti na byty s vyšší kvalitou bydlení. Proces gentrifikace může mít různé podoby, mnohdy proměna chudých čtvrtí je podporována rozličnými systémy podpor ze strany různých institucí státu i samosprávy.*

(viz. <http://nb.vse.cz/kreg/Materialy> 10.5.2008)

Tento proces může být brán jako „posilování sociální struktury a žádoucí zachování residenční funkce v centru měst..... Z hlediska sociálně prostorové struktury se jedná zároveň o rozštěpení centra na oblasti s gentrifikovaným obyvatelstvem a ostatní méně atraktivní části městského centra s výrazně slabším sociálním statutem obyvatelstva. Jedná se např. o některé části Žižkova, Karlína, Nuslí, Smíchova a dalších tzv. průmyslových předměstí 19. století, které mohou znamenat v blízké budoucnosti výrazný sociální problém.“ (Ouředníček 2001 s.254)

Další specifickou oblastí, která zažívá určitou přeměnu, jsou pražská sídliště. Zhruba třetina existujících bytů v ČR je postavena v panelových domech. Těch je na území ČR zhruba 80 tisíc, v nich je celkem 1,2 milionu bytů a v nich žije skoro 3 milionů obyvatel ČR. Další rozvoj suburbií bude do značné míry záviset na volném trhu s byty – je důležité, aby se lidé mohli stěhovat do optimálních, stále častěji malých bytů a tím uvolňovat větší byty pro rodiny (Cílek, Baše 2005)

Tyto sídliště jsou po stránce sociální struktury obyvatel poměrně heterogenní. Většina rezidentů panelových domů jsou se svým bydlením a především lokalitou spokojena. Objevují se ovšem problémy s kvalitou těchto paneláků ze 70.-80. let. Očekává se, že během dalších 10-20 let se některé „paneláky“, zejména vysoké domy ze

70. let ocitnou v situaci, kdy do nich bude nutné investovat desítky milionů (odhady hovoří o 300-400 miliardách pro celou ČR, kolem 100- 150 miliard by snad mohlo „přítect“ z evropských zdrojů). Část družstev nebude schopná pokrýt ceny oprav – např. i jen výměnu výtahů, stavební stav domů se dál bude zhoršovat a lidé je budou opouštět.

Změnu může přinést až privatizace bydlení. Česká sídliště jsou v lepším stavu než např. mnohá francouzská a na mnohem vyšší úrovni než většina podobných projektů v USA. Je nutno připomenout, že sídliště v ČR byla navrhována pro „sociální mix“ v celém rozsahu obyvatel, zatímco u západních sousedů se stavěla jako sociální bydlení s nízkým standardem plošným i co do vybavení. Teprve průběžné investice, soukromé vlastnictví a dobře fungující management může stabilizovat obyvatelstvo na sídlištích a zachovat stejnou kvalitu bydlení a jeho heterogenní charakter. Na druhou stranu může dojít k tomu, že tyto poměrně laciné, ale přitom hodnotné byty přitáhnou sociálně slabší obyvatelstvo a zároveň preference bydlení v rodinném domku způsobí odliv ze sídlišť silnější části obyvatelstva do suburbánních oblastí. To, která cesta ve výsledku převáží, bude záležitostí individuálního rozhodování, ale také to bude záviset na aktivitě místních správ. Důležitý aspekt bude hrát také kvalita obytného a sociálního prostředí jednotlivých sídlišť. (Cílek, Baše 2005)

6.6 Pražské zázemí

6.6.1 Změny fyzické struktury v zázemí Prahy

Suburbánní zóna Prahy v současnosti představuje území, kde se odehrávají významné procesy změny fyzického i sociálního prostředí. Nejpodrobněji o tom píše Posová a Ouředníček (2006)

Ve většině sídel Pražského městského regionu ležících mimo kompaktní město je poměrně velká rozmanitost nové zástavby z hlediska velikosti, rozmístění i forem. Většina projektů je realizována uvnitř nebo na okraji stávající zástavby suburbánních sídel. U několika vesnic v zázemí města došlo k obestavení staré zástavby i k proniknutí nových domů na volné pozemky uvnitř obce. Pouze několik lokalit vyrostlo naprosto odděleně od původní obce na „zelené louce“. Kromě silné výstavby rodinných domů jsou realizovány v mnohem větší míře i bytové domy, rozvíjejí se i veřejné služby a komerční aktivity.

Územní plány suburbánních obcí často počítají se zástavbou rozsáhlé plochy k bydlení i pro komerční zástavbu. Tři čtvrtiny oslovených starostů příchod nových obyvatel vítá, drtivá většina předpokládá velký stavební rozvoj v budoucnosti nebo alespoň udržení dosavadního tempa výstavby.

Snaha obcí o přilákání nových rezidentů vychází ze systému financování obcí na základě počtu trvale bydlících obyvatel. Obec se ale o jejich přilákání příliš nesnaží, což můžeme vidět na pasivitě obcí v plánování nové výstavby domů. Většina pozemků patří soukromým osobám, které je nabyly v restitucích, část je v rukou realitních kanceláří nebo větších developerů. V některých případech je provázána stavební nebo developerská firma se zastupiteli obce. Většinou obce výstavbu nových domů ovlivňují pouze nepřímo a často nemají ani dostatek vůle ji regulovat nebo dokonce zastavit

Rozvoj suburbánní výstavby (rezidenční i komerční) je výrazně ovlivňován aktivitou aktérů na lokální úrovni – především vlastníky půdy, realitními kanceláři a menšími a středními developery.

Velkým problémem je také špatné řízení územního rozvoje. To je v suburbánní zóně plně v kompetenci jednotlivých obcí a regionální otázky dopravy, infrastruktury nebo ochrany životního prostředí jsou brány v potaz pouze výjimečně. I v případě rozsáhlejších kompetencí obcí nebo stavebních úřadů, které mohou korigovat například dodržování zásad výstavby, nejsou tyto pravomoci využívány dostatečně. *„Částečně to lze přisoudit snaze obcí přitáhnout za každou cenu nové obyvatelstvo nebo osobním zájmům zastupitelů ve stavebních společnostech. Významnějším faktorem je zřejmě malá zkušenost obcí s ovlivňováním rozvoje, malá kompetentnost laiku v zastupitelstvech malých obcí a částečně i korupce“* (Posová, Ouředníček 2006, s.111)

Také příprava územního plánu Pražské-středočeské aglomerace naráží na protichůdné zájmy Prahy a Středočeského kraje jako dvou samostatných samospráv.

V poslední době se tak často objevuje problém nedostatečné kapacity technické a sociální infrastruktury v suburbánních sídlech. Tato situace se ovšem pomalu vylepšuje zejména díky snaze nových stavebníků, kteří částečně investují do staré obecní zástavby. Jejich motorem je dosažení vyššího standardu bydlení. Noví obyvatelé k bydlení potřebují zavedení nebo vylepšení technických sítí, komunikací i obslužných zařízení (zavedení integrované dopravy). (Ouředníček 1999). V obcích s největším nárůstem počtu obyvatel, ale způsobuje nedostačující technická či sociální infrastruktura řadu problémů a místní vlády si začínají uvědomovat nebezpečí neusměrňovaného a překotného růstu. Zastupitelé obcí uvádějí jako jednu z hlavních příčin zastavení dalšího

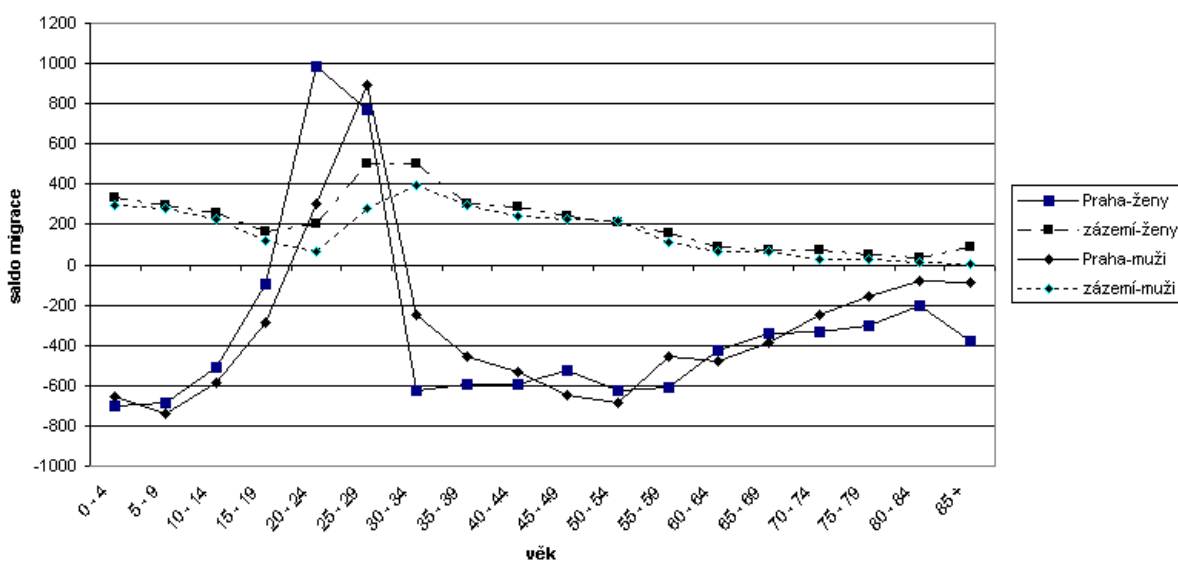
stavebního rozvoje nedostačující infrastrukturu. Velkým problémem je ale stále nedostačující kapacita silnic spojující suburbánní zóny s Prahou. ((Posová, Ouředníček 2006)

6.6.2 Kdo se stěhuje do zázemí Prahy?

Výsledky studie Tomáše Potočného (2006), kde se snaží, mimo jiné, analyzovat demografické charakteristiky nově příchozích obyvatel jsou svými závěry velmi podobné závěrům, ke kterým došli na základě analýzy statistik i Ouředníček či Sýkora.

Analýza migrace podle věkových kategorií podává obraz o odlišné atraktivitě hlavního města a jeho zázemí pro specifické věkové skupiny. Praha ztrácí obyvatelstvo ve všech věkových skupinách mimo mladých lidí mezi 20. a 30. rokem života. Mladí lidé totiž preferují život ve městě především z ekonomických důvodů a kvůli odlišným nárokům na bydlení a životní styl. Zázemí města naopak získává migračně ve všech věkových kategoriích. Nejvíce získává příchodem mladých rodin s dětmi a středních věkových skupin. To potvrzuje i studie Potočného, kde jím zkoumané suburbánní domácnosti se také řadí do střední věkové skupiny (od 30- 50 let).

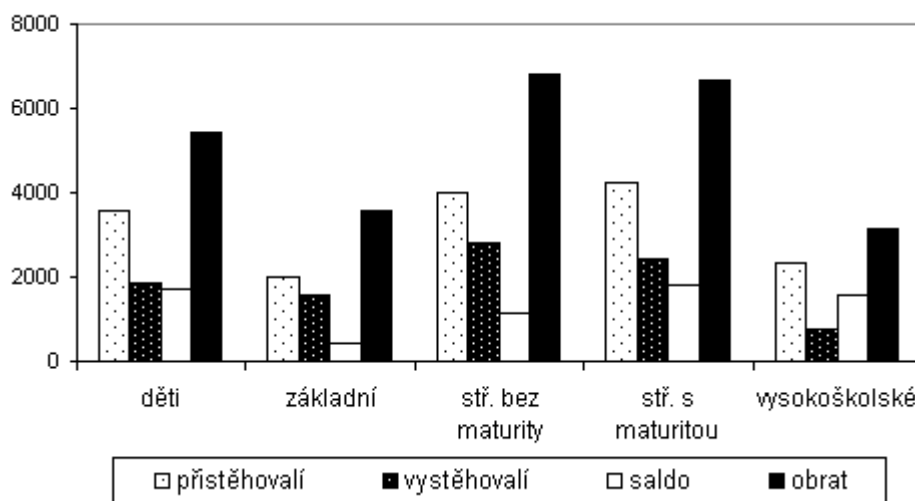
Graf 4: Saldo stěhování podle věku v Praze a jejím zázemí v letech 1997- 9

Zdroj: OUŘEDNÍČEK, M. (2001): Nová sociálně prostorová struktura v zázemí Prahy

Noví obyvatelé v zázemí Prahy mají převážně vysokoškolské vzdělání či středoškolské vzdělání. Saldo migrace je ale kladné i u ostatních vzdělanostních kategorií. Obecně ale dochází k posilování vzdělanostní struktury suburbánních oblastí, přičemž obyvatelstvo s vyšší úrovní vzdělání je mezi přistěhovalými zastoupeno ve větší míře, než u ostatní populace.

Graf 5: Stěhování podle vzdělání migrantů v letech 1997-9

Zdroj: OUŘEDNÍČEK, M. (2001): Nová sociálně prostorová struktura v zázemí Prahy

Ve zkoumaném vzorku Tomáše Potočného se také nevyplnila stereotypní představa, že satelitní městečka jsou výspou podnikatelů. Pouze pět členů zkoumaných domácností bylo samostatně výdělečně činných. Převážná většina měla status zaměstnance a čtyři lidé pracovali ve vrcholové pozici manažera.

6.6.3 Důvody stěhování do zázemí Prahy

Tomáš Potočný ve své studii jednoho nejmenovaného satelitního městečka vytyčuje několik hlavních důvodů, které ovlivnili příchod nových obyvatel do suburbánní zóny.

Všechny domácnosti z jeho výzkumu sice neurčili Prahu jako výchozí bod z kterého přišli do nových domovů, ale stále byla jmenovaná nejčastěji. A právě velice často odešli tito noví obyvatelé právě z nájemního bytu v panelákovém sídlišti.

Hlavní motivací k odstěhování českých rodin z centra města není, jako v USA, únik z nebezpečného, špinavého a chátrajícího města, ale je to spíše kombinace několika odlišných faktorů, které vytyčím níže.

Těmito faktory může být touha po vlastní realizaci, kdy rodiny hledají více prostoru bez závislosti na okolí. Chtějí bydlení, kde jsou svými vlastními pány a mohou uskutečnit své sny a v neposlední řadě je to pro ně také dobrá investice. Jako velkou nevýhodou bydlení ve městě vidí nově příchozí v nemožnosti ovlivnit výběr sousedů. V satelitním městečku „*je riziko špatných sousedů omezeno, protože kolem mohou bydlet jen čtyři domácnosti, se kterými navíc nemusí obyvatelé kromě plotu sdílet žádné společné prostory.*“ (Potočný 2006, s. 25)

Jedním z motivů může ale být právě i snaha opustit nepříjemné městské prostředí. Tento motiv zmiňují zejména obyvatelé přicházející z panelákových sídlišť, ve kterých dle tázaných příliš dobře nebydlí a očekávají se i náznaky možného budoucího úpadku, který jsem zmínil výše.

K převládajícím motivacím pro stěhování do pražského zázemí patří snaha o získání statků jako *prostor, klid, příroda, bezpečnost a pozornost*, které jsou ve městě nedostatkovým „zbožím“ Za to vše se ale platí nedostatkem času. (Potočný 2006)

Posledními motivy, které sehrály svoji úlohu v rozvoji příměstského bydlení v okolí Prahy (ale i v jiných českých městech) je existence hypotečních úvěrů a trh s realitami, kdy dům je stále finančně výhodnější investice než pořízení kvalitního bytu ve městě. Svoji úlohu hraje také prestiž nové adresy.

6.6.4 Změny sociální struktury v zázemí Prahy

V suburbanizaci se projevuje selektivní proces ve výběru lokalit i lidí, kteří se do příměstské krajiny stěhují. Nově příchozí obyvatelstvo má odlišnou věkovou a vzdělanostní strukturu, strukturu podle ekonomické aktivity a odlišný způsob života v porovnání se starými rezidenty. Sociální prostředí v zázemí Prahy se mění pod vlivem celospolečenských změn v demografickém chování, ale i pod vlivem příchodu nových rezidentů. (Doležalová, Ouředníček 2006)

Rozdíl v životní úrovni původního a nově příchozího obyvatelstva může být často vnímán negativně. Noví obyvatelé mají většinou středoškolské či vysokoškolské vzdělání, často dosahují vyšších příjmů, což se promítá ve vlastnictví drahých domů, vybavení, kvalitního automobilu atd. Tyto rozdíly, jenž jsou viditelné na první pohled mohou v části původního obyvatelstva vzbudit závist či dokonce nepřátelství, zčásti i díky občasnému „nadřazenému chování některých novousedlíků (Ouředníček 1999)

Tato sociální nerovnost se tak objevuje na poměrně malém prostoru a napomáhá jí i kvalita a umístění zástavby většinou za původní obcí, od které je oddělena prostorově, ale občas i plotem či zdí. To vše brání prolnutí se starou zástavbou. (Potočný 2006)

Objevuje se i poměrně častá prostorová separace suburbánních imigrantů např. vysokými ploty, značkou zákazu vjezdu, nebo zákazy vstupu na soukromé cesty. Ve výjimečných případech se objevují i takové formy separace jako uzavření celé lokality brannou (Nupaky) či zabezpečení bezpečnostní službou (hlídání domů amerických občanů v Nebušicích). Tento druh zabezpečení je nejčastější v nových bytových domech v centru Prahy, avšak objevuje se i na vesnicích, kde je vnímán mnohem citlivěji. Tak se často prohlubuje sociální vzdálenosti mezi novousedlíky a původními obyvateli. (Doležalová, Ouředníček 2006)

6.6.5 Sociální vztahy mezi starousedlíky a novousedlíky a uvnitř nové zástavby

Tomáš Potočný ve své studii jednoho nejmenovaného satelitního městečka v okolí Prahy odhalil časté stereotypní představy, kterým podléhají obě strany. Starousedlíci vidí novousedlíky jako náplavu, zbohatlíky či přivandrovalce, kteří narušili zaběhlý chod městečka a zvýšili dopravní provoz. Mají je často za náfučky, kteří se nad ně povyšují. Novousedlíci zase často vidí starousedlíky jako lidi bez úrovně, ale spíše je ani moc neznají, neboť s nimi ani nepřicházejí do častějšího kontaktu. Nová část je jimi chápána - až na pár výjimek, které se snaží s obcí více identifikovat - jako komunita sama pro sebe.

Celkově jsou sociální vztahy nových a původních obyvatel suburbánních lokalit poměrně malé intenzity. Dle Ouředníčka (2003) a jeho výzkumu sociálních vztahů na základě odpovědí starostů a obecních zastupitelů, jsou vztahy ze 40% považovány za *dobré* bez větších pozitivních či negativních zkušeností. Další významnou skupinu odpovědí (25%) je možnost *žijí nezávisle na sobě* (kombinovaná s odpovědí *nelze*

posoudit, nebo žiji zde příliš krátce), či *snášejí se* (23%). Z odpovědí je patrné že intenzita sociálních kontaktů mezi oběma skupinami obyvatel je zatím příliš krátká.

Časté překážky se vytvářejí také i mezi obyvateli v nové zástavbě, kdy charakter prostoru sám o sobě omezuje vznik komunitních vazeb. Ulice postrádají běžné veřejné vybavení, chybí zde lavičky, náměstí, dětská hřiště. Chybí zde prostě optimální podmínky pro volitelné či společenské venkovní aktivity, a tak se v nich odehrávají jen ty nezbytné (doprava do zaměstnání, na nákup atd.) Z ulic tak mizí málo intenzivní kontakty, které jsou předpokladem dalších sociálních vztahů. Není tu místa pro nezávazné kontakty obyvatel. (Potočný 2006)

Závěr:

Pražský metropolitní region zažívá od 90.let 20.století značné změny, které jsou důsledkem nově nastartovaného trendu suburbanizace. Její kořeny můžeme nalézt už v čase průmyslové revoluce (industrializace) a tzv. první republiky, ale teprve po přechodu z centrálně plánované ekonomiky socialistického Československa k tržní ekonomice a svobodnému podnikání v roce 1990 se rozvinula naplno, i když se zpožděním vzhledem k vývoji ve vyspělých státech západní Evropy a USA.

Po roce 1989 tedy došlo k prolomení řady překážek bránících suburbanizaci a otevřela se cesta umožňující rozsáhlou bytovou výstavbu do té doby striktně kontrolovanou státem. Průběh této výstavby byl zpočátku velmi pozvolný a nabral na intenzitě teprve ke konci 90.let, kdy se výrazně zvýšila intenzita bytové výstavby v zázemí Prahy. Stále ovšem byla nabídka nových bytů poměrně omezená.

Největší rozvoj suburbánní bytové výstavby však zažívá Prahy od roku 2002, kdy se tento rozvoj oproti předchozím obdobím více než ztrojnásobil. Na trhu jsou žádány nové rodinné domy i bytové domy v příměstské zóně, ale i ve vnějším městě (v kompaktně zastavěném území), kde výstavba také nabírá na intenzitě.

S narůstajícím prohloubením příjmové diferenciaci obyvatel ČR se také zvyšují nároky a možnosti kladené na bydlení. Sen o vlastním domku se zahradou se již pomalu stává reálný pro širokou skupinu lidí s vyššími příjmy, které již nevyhovuje bydlení v městské zástavbě a hledají více klidu a prostoru, kde se chtějí sami realizovat bez závislosti na svém okolí. Hlavním důvodem tedy není jako v USA únik z nebezpečného, špinavého a chátrajícího města (i když tento motiv se často objevuje u lidí žijících na panelákových sídlištích), ale spíše snaha o nalezení lepší kvality bydlení a nezávislosti. Důvodem je také finanční výhodnost investice do svého vlastního domu oproti koupi kvalitního a srovnatelného bytu v městské zástavbě, což je také umožněno dobrou dostupností hypoték pro stále více lidí. Svoji roli hraje také prestiž nové adresy.

Pražské kompaktní město tedy v posledních letech ztrácí stále více obyvatel v důsledku migrace do pražského zázemí. Přesun obyvatel do zázemí Prahy nabírá na intenzitě a v blízkém okolí Prahy tak vzniká mnoho nových suburbánních lokalit. Ty vznikají zejména na okrajích stávajících obcí, kde mohou lehčeji navázat na již existující technickou a sociální infrastrukturu, tím ale zase dochází k jejímu častému přetížení. Postupem času sice dochází k jejímu vylepšování, ale v obcích s největším nárůstem počtu obyvatel způsobuje nedostačující technická či sociální infrastruktura řadu problémů

a stává se překážkou dalšího stavebního rozvoje. Problémem je také přetížení dopravních tepen spojujících suburbánní zóny s Prahou.

V okolí Prahy se objevují i případy, kdy tato nová sídla vznikají odděleně bez jakékoliv návaznosti na okolní síť, tzv. na „zelené louce“. Tento způsob divoké zástavby je typický pro USA a je značně neefektivní, neboť přináší řadu problémů s rozvodem sítí i s dopravní obslužností.

Výrazně se také v důsledku suburbanizace mění sociální prostředí v zázemí Prahy. Nový rezidenti mají výrazně odlišnou věkovou a vzdělanostní strukturu od původních obyvatel těchto oblastí, mají také výrazně vyšší ekonomickou aktivitu a do příměstských oblastí si s sebou přinášejí městský způsob života. Tento rozdíl v životní úrovni původního a nově přichozího obyvatelstva může být často vnímán negativně a je často umocňován i prostorovým či fyzickým (plot, zeď) oddělením nové zástavby od staré. Zatím ale platí, že intenzita sociálních kontaktů mezi novými a původními obyvateli suburbánních lokalit je poměrně malé intenzity bez výraznějších negativních či pozitivních zkušeností, neboť trvá poměrně krátce a nová zástavba je často vnímána jako komunita sama pro sebe.

Jak je vidět tak suburbanizace se v našich podmínkách projevuje s poměrně značnou razancí, i když stále nedosahuje takových rozměrů jako v USA či v jiných Západoevropských státech a má také svůj specifický průběh. Kompaktní město sice zažívá postupný odliv obyvatelstva, ale stále je zachován poměrně heterogenní sociální skladba jeho obyvatelstva. Nedochozí zde k silné sociální segregaci i když situace v některých příměstských zónách ukazuje, že tento stav se může pomalu začít měnit. Nově se objevující proces gentrifikace v centru města sice může zabránit postupné přeměně centra města na komerční a administrativní účely, ale v budoucnu může také znamenat výrazný sociální problém pro méně atraktivní části městského centra s výrazně slabším sociálním statusem obyvatelstva (Žižkov, Karlín atd.)

Je důležité si ovšem uvědomit, kam až může suburbanizace bez kontrolních a omezujících mechanismů dojít, a co může v budoucnu způsobit. Je třeba se poučit ze zkušeností severoamerických a západoevropských měst jaká jsou její rizika i jak se jí účinně bránit. A to tak, aby postupem času nepohltila všechnu volnou krajinu v okolí našeho hlavního města (a nejen jeho) a nadobro nezměnila centra našich měst v města duchů či pouze v komerční nebo administrativní komplexy, kde již nebude místo pro bydlení. Město by mělo směřovat k tomu, aby splňovalo podmínky k dobrému životu všech jeho obyvatel a podle toho plánovalo svůj rozvoj.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A DALŠÍCH PRAMENŮ

Knihy a časopisy:

CÍLEK, V. BAŠE, M. (2005) Suburbanizace pražského okolí: Dopady na sociální prostředí a krajinu (www.kr-stredocesky.cz – 7.5.2007)

DOLEŽALOVÁ, G., OUŘEDNÍČEK, M. (2006): *Životní styl obyvatel v suburbánní zóně Prahy*. In.: Ouředníček, M. ed.: Sociální geografie Pražského městského regionu. Univerzita Karlova v Praze, Přírodovědecká fakulta, katedra sociální geografie a regionálního rozvoje a Centrum pro výzkum měst a regionů. Praha, s. 143 – 159

DURDÍK, P. a kol. (1999): *Územní plán hlavního města Prahy: Průvodní zpráva*. Útvar rozvoje hl. m. Prahy. Praha

FUCHS, F. a kol. (2005): *Přelet nad hypermarketovým hnízdem*. Nesehnutí. Brno

GREMLICA, T. (2002): *Neuspořádaný, neregulovaný a z dlouhodobého hlediska neudržitelný růst městských aglomerací*. In Suburbanizace a její sociální, ekonomické a ekologické důsledky. Sýkora, L.(ed.), vyd. 1., Ústav pro ekopolitiku, Praha, s. 21-38.

HNILIČKA, P. (2005): *Sídelní kaše*. Era group. 1.vydání. Brno

JACKSON, K., (1985): *Grabgrass Frontier. The Suburbanization of the United States*. New York, Oxford University Press.

JACOBISOVÁ, J. (1975): *Smrt a život amerických velkoměst*. Odeon. Praha

MUSIL, J, MAUR, E., HORSKÁ, P. (2002): *Zrod velkoměsta*. Paseka. Praha

OUŘEDNÍČEK, M. (2001): Nová sociálně prostorová struktura v zázemí Prahy. In: Létal, I. a kol.: Česká geografie v období rozvoje informačních technologií. Přírodovědecká fakulta University Palackého. Olomouc. Str. 248-257.

OUŘEDNÍČEK, M. (2003): Suburbanizace Prahy. Sociologický časopis 39, č. 2, str. 235-253.

OUŘEDNÍČEK, M. (2002): *Suburbanizace v kontextu urbanizačního procesu*. In Suburbanizace a její sociální, ekonomické a ekologické důsledky. Sýkora, L.(ed.), vyd. 1., Ústav pro ekopolitiku, Praha, s. 39-54

- OUŘEDNÍČEK, M. (1999): Vývoj sociální struktury obyvatelstva v zázemí Prahy. In: *Urbánne a krajinné štúdie*. Filozofická fakulta Prešovskej univerzity. Str. 149-152
- OUŘEDNÍČEK, M., SÝKORA, L. (2002): Současné změny v rozmístění obyvatelstva a v sociálně prostorové struktuře Prahy. *Demografie* 44, č. 4, str. 270-272.
- POTOČNÝ, T. (2006): *Lidé na okraji. Případová studie satelitního městečka*. In *Ivris working papers č.06/01*. Institut pro výzkum reprodukce a integrace společnosti. Fakulta sociálních studií Masarykovy univerzity
- PTÁČEK, P. (2002): *Suburbanizace v USA a Německu: zdroj inspirace i poučení*. In *Suburbanizace a její sociální, ekonomické a ekologické důsledky*. Sýkora, L.(ed.), vyd. 1., Ústav pro ekopolitiku, Praha, s. 55-79
- POSOVÁ, D. OUŘEDNÍČEK, M. (2006): *Suburbánní bydlení v Pražském městském regionu: etapy vývoje a prostorové rozmístění*. In.: Ouředníček, M. ed.: *Sociální geografie Pražského městského regionu*. Univerzita Karlova v Praze, Přírodovědecká fakulta, katedra sociální geografie a regionálního rozvoje a Centrum pro výzkum měst a regionů. Praha, s.96-113
- PULDOVÁ, P., OUŘEDNÍČEK, M. (2006): *Změny sociálního prostředí v zázemí Prahy jako důsledek procesu suburbanizace*. In.: Ouředníček, M. ed.: *Sociální geografie Pražského městského regionu*. Univerzita Karlova v Praze, Přírodovědecká fakulta, katedra sociální geografie a regionálního rozvoje a Centrum pro výzkum měst a regionů. Praha, s. 143 – 159.
- SÝKORA, L. (2002): *Suburbanizace a její důsledky: Výzva pro výzkum, usměrňování rozvoje území a společnou angažovanost*. In *Suburbanizace a její sociální, ekonomické a ekologické důsledky*. Sýkora, L.(ed.), vyd. 1., Ústav pro ekopolitiku, Praha, s. 9-19.
- SÝKORA, L. (2003): *Suburbanizace a její společenské důsledky*. *Sociologický časopis* 39, č. 2, str. 217-233.

Internetové zdroje:

Bakalářská práce: Teoretické přístupy ke studiu urbanizace (Martin Šimon)

www.urbanizace.wz.cz

Časopis respekt

http://www.respekt.cz/clanek.php?fIDCLANKU=238&fIDROCNIKU=2008&f_search_t ext=Jak+se+rozl%E9z%E1me)

Časopis respekt

<http://www.respekt.cz/clanek.php?fIDCLANKU=1393&fIDROCNIKU=2006>

Český statistický úřad (www.czso.cz)

Internetový časopis o architektuře

<http://www.archiweb.cz/news.php?action=show&type=1&id=1094>

Ročenka Praha životní prostředí 2006 http://envis.praha-mesto.cz/rocenky/Pr06_hm/06_uvod.htm

Sociologický webzin

<http://www.socioweb.cz/index.php?disp=teorie&shw=312&lst=108>

Vztah sociální segregace a suburbanizace <http://www.volny.cz/umi/mesto/suburb/sprawl.htm>